БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 ЧЫЛ
ИЮНЬ
2
СРЕДА
№ 132 (8592).

Бүгү күштү коммунизм тургузуушкунунга

В. П. МЖАВАНАДЗЕ-БИЛЕ СОҢГУКЧУЛАР УЖУРАШКАН

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ныҢ корр.). СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның КП ТК-ныҢ бирги секретары Василий Павлович Мжаванадзени чон республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга боттарының төлээлекчизи кылдыр база катап адаан. Май 31-де Оперanың болгаш балеттиң З. Палиашвили аттыг академиктиг күрүне театрынга оон-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган.

Бүзүреттирген кижилер болгаш оларның саналын деткээнчер соңгулда хүнүнде коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаарыынче чыылганнарны кыйгырганнар.

Дарааланыда В. П. Мжаванадзе сөс алгаш, Грузин ССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады кылдыр депштиккени дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, соңгулда мурнуу чарыында болган партияның XXIV съездизи тоску беш чылдың эң кол соругазын чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка бедидери кылдыр тодаратқан деп онзалап демдеглээн. Кандидат төөгүлүг шинитпирлер-биле холбаштыр республиканың мурнунда турар соругаларны тодаргай тайылбырлаан.

Совет Грузияның болгаш республиканың Компартиязының 50 чыл ою—грузин улустуң амыдыралынга улуг болуушкун. Дээди хавыяа —Октябрь Революциязының ордени, СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине база катап өөрүп четтиргенин илереткеш, ону бадыткаар дээш бүгү үүлүдү кылыры аазаан.

П. М. МАШЕРОВ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

МИНСК. (СЭТА). Белоруссияның найысылалывың Ленинск соңгулда округувуң депутадының кандидадынга ийи удаа депштиккени ол.

Партияның Ленинск райкомунуң бирги секретары Н. А. Дубовец ужуражыышкын хуралын ажыткаш, бүзүреттирген кижи — БКП ТК-ныҢ чанында Партия төөгүзү институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, 1920 чылдан бээр партия кежигүнү Н. С. Орехвога сөс берген. Н. С. Орехво П. М. Машеровтуң амыдыралдың оруунуң дугайын чыылганнарга таныштырган болгаш соңгулда хүнүнде коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

П. М. Машеровтуң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан. Бүзүрелди көргүскен дээш соңгукчуларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлеп, ук бүзүрелди бистиң төрээн Коммунистиг партиявыска бүрүнүбиле хамаарыыптырын тур мен дээн.

Депутатка кандидат СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылынын дугайын соңгукчуларга таныштырган. Съезд бистиң партиявыстың болгаш бистиң улузувустуң кылган ажыл-херээниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын көргүскен.

Сески беш чылда совет улустарның найыралчы өг-бүлезинге Белоруссия бурунгаар улуг базымны кылган дээрзин П. М. Машеров демдеглээн. БССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидады тоску беш чылда чурттуң мурнунга тургустунган өндүрчаагай соругаларны тодаргай чугаалаан.

Эживис дугайында

1973 чылдың үлүүнде

Эргим редакция! Бистиң автожыл-агыйывыста сураглыг күш-ажылчы кижилер өөрээш эвес. Ынчаарга мээң удуртуп турар бригадамда ындыг кижилерниң бирээзи коммунистериң улуг партиязының кежигүнү Сонам Көк-оолович Ак-оол. Бис бо могаг-шылаг чок кижи-биле кады чүгүун бодуу дужурер машинага он ажыг чыл бүргүзүнде ажылдап, чер болганга орук тударынга киржип келдивис.

Ол дөрге машиназының техниктиг ажаалдазын кончуг эки чоруптушаан, ай база квартал планын доктаамал ажырып, дирекция чериниң берген даалгазын ыяап-ла күүседир чаагай чаңчылдыг кижи. Оон чижектери бо-дур: бо чылдың бирги кварталында чүк сөөртүр планын 109 үүг күүсеткен болгаш 488 литр кывар-чүүлдү камнап алган. Ынчаарга апрель айның түңнелдерин алыр болза, оон көргүзүү оон-даа бедик. Бүдүрүлге планын ол 172 үүг күүсеткеш, 1411 литр кывар-чүүлдү камнап алган. АТБ-де коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү Сонам Көк-оолович ам 1973 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Бичии-бичии тарамык хемнерден күүленгеш Улуг-Хемчиктиң бүдүп тургустунганы дег бистиң кижи бүргүүнүң киирген үлүүнден бүгү чоннуң өндүр-чаагай үүлгези бүдер болгай. Ынчангаш партияның XXIV съездизиниң айытканы тоску беш чылдың улуг соругаларын күүседиринге бистиң чолаачыларывыс, оон иштинде коммунист Ак-оол база төлептиг үлүүн киирип эгелээнин үстүнде чижектер көргүзүп турар. Оон чаагай ажыл-херээ моон соңгаар-даа куженнигиннинг үргүлчүлээр алаар.

Сонам Көк-оолович чүге эки бүдүрүлгечи эвес, хүүда амыдырал-чуртталгазынга база үлегерлиг кижилерниң бирээзи. Өг-бүленiң херээжен ээзи ажылдап, бичии уруглары аажок кулыдыгыг өзүп турар, а бажыңының ишти кайгамчык арыг, силиг. Бо дөрге оон будуштуг эки талаларының бир көргүзүү-дүр.

Эргим редакция! Ынчангаш силерже бо допчу чагаа-биле кады бистиң бригаданың эң эки кижилериниң бирээзи коммунист С. К. Ак-оолдуң чүүүн чоруттум. Шак ындыг кижилерниң соруктуг күш-ажылы, төлептиг ажыы-чаңы өскелерге үлегер-чижек болур болгай. Оларның дугайында солунга хөйү-биле бижип турарын күүзәр-дир мен.

Б. МАРОВ,
№ 2 АТБ-де коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: С. К. АК-ООЛ.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ «1971 ЧЫЛДА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫН БАЗА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫНЫҢ БЕЛЕТКЕЛИН ХАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ ДУГАЙЫНДА» ДОКТААЛДЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада болгаш чидириг чокка чогуур өйүнде база бедик шынарлыг эрттирер, тарааны болгаш чер ажылынга өске-даа продуктуларын садып алырының планын долдур болгаш ажыр күүседир база оларның сөөртүлгезин болгаш бүрүн кадагалаттынган чоруун хандырар талазы-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1971 чылда дүжүт ажаап алыышкынынга болгаш көдээ ажыл-агыйның продуктуларын белеткээринге колхозтарның, совхозтарның, белеткел болгаш транспорт организацияларының чогуур өйүнде белеткеп үндүрерин болгаш көдээ ажыл-агыйга дүжаарын хандырарын Компартияларның ТК-ларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Чиик үлетүр министерствозунга, партияның край, область болгаш район комитеттеринге, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринiң күүскомнарынга, чер-черниң көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга даасказн.

Тараа культураларының дүжаап алыышкынын дүргедир төлээде, тургустунган дайгалдардан хамаарыштыр эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерин-биле дугуржуушкун ёзугаар 1971 чылдың июнь—сентябрь айларда көдээ ажыл-агыйның хереглелдеринге тускайлаттынган фондулар ёзугаар тараа ажаап алыр комбайнарыны дүжаарының хуусааларын оскертирин, а ол ышкаш эвилелдешкен өске республикалардан дуржулгалыг комбайнерлерни Казах ССР-же дүжүт ажаап алыышкынының үезинде эргежок чугула апарган таварылгаларда чорударын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Союзсельхозтехникага болгаш Орук харылзаа министерствозунга чөпшээрээн.

Эргежок чугула апарган таварылгаларда ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле дугузарын хандырган, 1971 чылдың дүжүдүнүң тараазын хүлээп алырынга тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерниң белеткелин чогуур өйүнде доозарын, хөй чүк чүдүрер автомобильдерден болгаш автопоездилерден тараанды эң дүрген дүжүрер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни ол бүдүрүлгелерге чорударын хандырар хүлээлгелиг. Тараанның шынарын чогуур өйүнде болгаш шын тодарадырын хандырар дээш тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерниң техниктиг контроль килдистерин чогуур санныг лабораториялар-биле четчелээр.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң Үлетүр тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң аар индустрия бүдүрүлгелериниң тудуг министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу элеваторларны болгаш механизастаттынган тараа складтарын ажыылдадып киирер талазы-биле 1971 чылда план-биле көрдүнген онаалгаларны доктаатынган хуусааларында күүседирин хандырар хүлээлгелиг.

Тракторларга, автомобильдерге, көдээ ажыл-агый машиналарыга болгаш экскаваторларга артык кезектер кылып, оларны көдээ ажыл-агыйга берип турар министерстволарга болгаш ведомстволарга артык кезектерни республикалар, крайлар, областтар аайы-биле бир дескиден дужаарыынче онза кичээнгейни салгаш, оларны хуусаа мурнунда чүдүрүп чорударын хандырарын дааскан.

1971 чылда колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа көдээ ажыл-агый база тараа хүлээп алыышкын бүдүрүлгелериниге дүжүт ажаап алыышкынынга хереглээр машиналарны, дерилгелерни, нефть продуктуларын болгаш материалдарны немей үндүрүп бээр.

1971 чылда ажаап алыышкын ажыылдарын чорударынга хереглээр нефть продуктуларын немей ажылдап кылырын болгаш дужаарын ССРЭ-ниң Нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химия үлетүрүнүң министерствозунга дааскан.

Көдээ болгаш суг ажыл-агыйының, көдээ тудугунуң, тараа хүлээп алыр болгаш белеткел организацияларының хереглелдеринге металлды, тудуг материалдарын, метизтерни болгаш дерилгелерни дужаарын хандырарын ССРЭ-ниң Күрбанкызынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Компартияларның ТК-лары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери база ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу автомобиль чүүгүн дүжүреринiң ажылдан турар машиналарын чаарты дериирин болгаш чаа машиналарны тургузарын хандырар.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң Үлетүр тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозу, ССРЭ-ниң аар индустрия бүдүрүлгелериниң тудуг министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу элеваторларны болгаш механизастаттынган тараа складтарын ажыылдадып киирер талазы-биле 1971 чылда план-биле көрдүнген онаалгаларны доктаатынган хуусааларында күүседирин хандырар хүлээлгелиг.

Бо доктаалда тускайлап айыткан министерстволарның болгаш ведомстволарның автомобильдеривден аңгыда бүгү-ле бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның чүк автомобильдерин болгаш чүк сөөртүр автокожулгаларын чолаачы составы-биле болгаш сепгелге чепсектери-биле кады 1971 чылдың дүжүт ажаап алыышкынынга хаара тудуп киириштирип эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Дүжүт ажаап алыышкынынга хаара тыртып киириштирип турар автомобильдерни автомобиль ажыл-агыйларынга, совхозтарга, колхозтарга быжыглаарының чурумун болгаш ол автомобильдерден автоколонналарны организастаарының чурумун доктаадырын, а ол ышкаш автомобильдерни артык кезектер-биле болгаш сепгелге чепсектери-биле хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын дажыглаарынга чүк автомобильдериниң дүнхүн чок үргүлчү ажылдаарын организастаары эргежок чугула деп көргеп. Ол сорулгага эвилелдешкен республикаларның болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар болгаш облкүүскомнар эргежок чугула апарган таварылгада улус ажыл-агыйының өске адырларындан

(Төнчүзү 2-ги арыында).

КАНДИДАТ—СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

Улуг-Хем районнуң соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чадаананың № 865 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат **Байкара Шөжүлбеевна Долчаңмаа**-биле ужурашкан.

Ужуражыышкын хуралынга бүзүреттирген кижи комсомол райкомунуң секретары эш Д. Монгуш кандидаттың намдарын болгаш ажыл-чорудулгазын соңгукчуларга чугаалап берген. Соңгукчуларның өмүнээзинден сөс алган эштер «Х Улуг хурал» колхозтуң даргазы М. Шогжал, башкылар С. Норбу, Е. Ленкова болгаш оон-даа өскелер кандидадынга элээн хөй чагыларны кылганнар.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында хойжу бригаданың бригадири П. Чолдак-оол депшиттирген кандидаттың кандидатуразын бүрүнү-биле деткип, ону дээш бадылаашкының бээринче бүгү соңгукчуларны кыйгырбышаан, депутаттың кандидадынга мыңдыг чагыгны кылган:

— Байкара Шөжүлбеевна, Силерни бистер, соңгукчулар эки билир бис. Каш чылдар дургузунда депутатка соңгудуп келген болгаш бистиң чагыларывысты болур-чогуур-биле шинитпирлежип келген силер. Партияның XXIV съездизиниң салган соругаларын күүседир улуг ажылхерек бистиң мурнувуста туруп турар. Республиканың малчыннары малды ийи эллерге кадарар болгаш суурларга чурттаар деп айтырыгны шинитпирлеп турар болгай. Ынчаарга ажыл-агыйлар топтеринде малчыннар чурттаар эки бажыңнар чедиппес боор чүве-дир. Бо айтырыгны кичээнгейге ап көөрүнерни бистиң хойжуларывыс силерге дамчыдарын меңээ дааскан улус.

Ужуражыышкының түңнелинде Б. Ш. Долчаңмаа сөс алгаш, аңаа көргүскен бедик идегел дээш өөрүп четтиргенин илереткишаан, СЭКП ТК-ныҢ, Совет чазактың ап чорудуп турар хемчеглерни боттандырар талазы-биле Тыванның ажылчы чоңнарының мурнувуда туруп турар соругаларга доктаагаан.

(Бистиң корр.).

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

Дүүн Кызылга, СЭКП Тыва обкомунуң хуралдаар залынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының хуралы, оон даргазы К. С. ШОЙГУНУҢ даргалаашкыныбиле, эрткен. Соңгулдага белеткелдер-биле холбашкан айтырыгларны комисеня чугаалашкан.

Соңгулда кампаниязының соолгу шинитпирлиг чадазынче киргенин хуралга демдеглээн. Чер болганга депутаттарның кандидаттары-биле ужуражылга хуралдарын эртирери дооступ турар. Соңгулдага белеткелдер соңгулда дугайында ДүрүмнериҢ негелделеринге дүүштүр чоруттуп турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарын бүрүткээнiниң түңнелдерин комисеня баштай чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп көрген. Төп соңгулда комиссиязының даргазы К. С. Шойгу бо айтырыг талазы-биле чүве чугаалаашкаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле тургустунган 120 округтуң аайы-биле депутаттарның кандидаттарын бүрүткээнин дыңнаткан. Кандидаттарның составында ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенциянның эң-не мурнакчы төлээлекчилерин депшиткен. Оларның 62,5 хуузу Советтерниң депутаттарының кандидаттарынга бир-ле дугаар дешпиттирип турар. Депутаттарның кандидаттарының 40,9 хуузу хереэженнер, 37,5 хуузу ажылчыннар, 14,2 хуузу колхозчулар, 59,2 хуузу СЭКП кежигүнүнери болгаш партия кежигүнүҢ кандидаттары, 13,4 хуузу комсомоалчулар.

Районда соңгулдага белеткелдер дугайында Улуг-Хем райкүүскомунуң даргазы К. МАСПЫК-ООЛДУҢ, соңгулда хүнүнде чоннуң садыг хандырылгазының дугайында республиканың даргазының оралакчызы Х. САЛЧАКТЫҢ болгаш садыг министриниң оралакчызы В. ТОКАНЫҢ identeldерини комисеня чугаалажып көрген. Соңгулда бюллетеньнерин белеткээнiниң байдалы, соңгулда комиссиялардың соңгулда документилериниң бланкылары болгаш таңмалар-биле хандырар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдис эргелекчизи К. Е. Кошкаров илеткел кылган.

Соңгудагага белеткелдиң Улуг-Хем районда байдалы-биле таныпкаш келген Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү С. КИРОВ, республиканың Аъш-чем үлетүрүнүң эргелединиң кол инженери С. КЫЗЫЛ-ООЛ, Харылзаа эргелединиң начальнигиниң оралакчызы П. ОСЕТНИКОВ олар база дыңнадыглар кылган.

Партия обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи Г. В. ИВАНОВ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. Д. БУДУК-ООЛ олар чүве чугаалаап, соңгулда кампаниязының үезинде кичээнгейни салза чогуур ажылдарга доктаагаан. Соңгулда участоктарын харылзаа-биле бүрүн хандырарын чедип алырынче, соңгулда хүннеринде ырак черлерге турар соңгукчуларның соңгулдага киржирин хандырарынче, соңгукчуларның чагыларын өөренип көөрүнче комиссия онза кичээнгей салган.

БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Совединиң база ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге июнь 13-те, воскресеньеде, болур соңгулданың хүнү чоокшулап орар. Бүгү чуртта соңгулда кампаниязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинитпирлерин амыдыралга боттандырарының демдээ-биле эртип, совет кижилериниң политиктиг бедик идепкейи-биле, Коммунистиг партияны болгаш оон ленячи Төп Комитедин долгандыр оларның сырый каттышканы-биле тодаргайлаттының турар. Мурнунда бооп турганыбиле бир домей, соңгулдага белеткелге бүгү республикаларда ажылчы чоннарның калбак массалары киржип турар.

Округтарның болгаш участоктарның соңгулда комиссияларын тургузары бүгүле черлерде доозулган. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниге соңгулда талазы-биле төп соңгулда комиссияларын, крайларның, областарның, национал округтарда округтарның, районнарның, хоорайларның, хоорайларда районнарның, кодээниң болгаш суурларның соңгулда комиссиялары-биле катай соңгулда комиссияларының ниити саны 2.232.808 бооп турар. Оларда хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның ниитиледдиринiң болгаш коллективтериниң толээлекчилери — 9 миллион ажыг кижи ажылдап турар.

Округтарның соңгулда комиссиялары депутаттарга бүгү кандидаттарны бүрүткээн. Бүрүткеткен кандидаттарның арасында ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, совет интеллигенциянның соңгукчуларның идегелин шынзыдып турар эң эки төлээлекчилери кирип турар. Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының кандидаттары кылдыр бир дутаарында—СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүннери, Политбюро кежигүннеринге кандидаттар, СЭКП ТК-ныҢ секретарьлары бүрүткеттирген, оларны ажылчы чоннарның хөй санныг хуралдарынга чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен болгаш деткээн болгай.

Советтерге соңгулда талазы-биле соңгулда кампаниязы соңгулда дугайында Дүрүмнер-биле бүрүн дүүштүр база доктааттынган хуусааларында бооп эртип турар. Соңгулда участоктарын тургузары доозулган. Чурттуң девискээринде ниитизи-биле 168 муң ажыг соңгулда участоктары тургустунган.

Амгы үеде бүгү-ле черлерде депутаттарга кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражыышкыннары бооп эртип турар, чон ортузунга агитасчы улуг ажыл калбарган. Миллион-миллион ажылчы чоннар агитколлективтериниң ажылынга киржип, бүзүреттирген кижилер бооп турар.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге соңгулда белеткелдиниге чоннуң калбак киржилгези болза, бистиң чуртувуста соңгулда — бүгү улустуң херээ, ажылчы чоннарның депутаттар Советтериниң чон ортузундан ажыглап турар улуг ат-авторитединиң херечизи болур дээрзин тодаргай көргүзүп турар.

(СЭТА).

МАЙ ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Кызылдың тудуг материалдарының комбинадының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың баштайгызында алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Оон түңнелинде коллектив майда 300 кубометр демир-бетон кылыгдарын бүдүрер тургаш, 527 кубометрни үндүрүп, планын ыракта ажыр күүсеткен.

Бүдүрүлге планын долдур болгаш ажыр күүседири-биле калбарган чарыштың мурнуку одуруунда Виктор Альдуховтуң, Григорий Михутинниң эзлчеглери чоруп, нормазын доктаамал боттандырып, мактадып турар.

О. ОПЕЕН.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Дүжүт дээш демиселдиң бирги эзлчээ дооступ турар. Республикада питизи-биле эрте чажар культуралар 300 муң гектарны эзлээн ийикше, ол планның 93,4 хуузу бооп турар. Барык шуутү районнарда эрте тарыыр культураларның тарылгазы доозулган. Ам кол ажылдар кукуруза, картофель болгаш ногаа шөлдеринде түүктээн. Сөөлгү хүннерге чедир кукуруза 17 муң, картофель 1300, ногаа 105 гектарда тарыттынган. Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр база Кызыл хоорай Совединиң колхозтары, совхозтары часкы хову ажылдарын доозарының кырында келген. Элээн хөй ажыл-агыйлар ол чугула ажылды озалдаашкын чокка дооспушаан, чайгы чер аңдарылгазынче кирген.

Бо чылдың чазы чер болганга элээн нарын болган. Чогуур чылыг чогундан тарааның өзүлдези мурнундаазындан дорайтаан. Ол чорук чамдык бергедээшкиннерни болдурган. Мындыг байдалда кол кичээнгей суггарылгалыг черлерни чөп ажыглаарынче угланган турар ужурлуг. Бо чугула ажылды Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозу, Бай-Тайганың «Тээли», Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», Улуг-Хемниң «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтары үлегерлиг организастаан. Бо ажыл-агыйлар часкы хову ажылдарының ыракта мурнунда-ла суггарылганың график-планын тургузуп, суггарыкчылар звеноларын четчелээн. Оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ынчангаш аңаа чамдык суггарыкчыга хүн нормазын 130—140 хуу чедир күүседип келген. Чижээлээрге, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң И. Гренкизке, В. Чурутыга удуртқан суггарыкчылар звеноларының хүвде 3—4 гектар черни суггарып турган.

Ынчалза-даа агаар-бойдустуң амгы байдалының негеп турары ышкаш, суггарылга ажылын чер болганда ынчаар аки организаставайн турары четпес. Танды районнуң база Кызыл хоорай Совединиң чамдык ажыл-агыйлары тарылга мурнунуң суггарылга планын чүгле 35 хуу күүсеткен. СЭКПниң XXII съездизи аттыг, «Кара-Хаак», «Барлык» совхозтар боттарында бар ДДА-100М дээр чаъсталдырылга машиналарын амдыгаа чедир-ле ажыглалче киирбээн. Элээн хөй ажыл-агыйларда суггарылганы эргижирээн арга—сугну шелче шуут-ла аксын бадырыптары-биле чорудуп турар чүүлдер бар. Сөөлгү үелерде үргүлчүлеп келген доңаттарның үржуудан хемнерниң суу тыртылган. Ындыг турбуже сугну чөп ажыглаарынче кичээнгей салдыпмайн келген. Оон кадында суггарыкчыларның ажылын чүгле чаңгыс эзлчегге ажылдаар кылдыр организастап, ону доктаамал хайгаараалга албас чүүлдер база үргүлчүлеп келген. Чер аразы ырак турбуже суггарыкчылар ажылдаар черлеринге чедир чадаг кылаштажып турар чүүлдер бар. Ындыг фактылар «Кара-Хаак», «Найыралы», «Барлык», «Чыраа-Бажы» совхозтарда илереп турар.

Суггарылга талазы-биле ажылдарны күүседип алырынче кедээ ишчилерни мобилизастаар талазы-биле улуг роль партия организацияларынга онаажыр. Маңаа хостуг кижи бүрүзүн ажыглаар херек. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери суггарылгалыг шөл бүрүзүнге ажылды дүн-хүн дургузунда үргүлчүлээр кылдыр организаставышаан, суггарыкчыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, оларны тускай хептер-биле хандыраа чогуур. Тарылгага ам бир кол чүүл ол болур.

Республиканың школаларында доозарының хүүнге экзаменнери эгелээн. Чус-чус оолдар, кыстар июньның баштайгы эртеминде бир дугааргы экзаменнин дужаган. Класс-шиник кылдыр дерип каан делгем залдарны, класс өрээлдерин доозукчулар долдур олургулаапкан. Баштайгы экзамен — орус литературага чогаадыг. Кижи бүрүзү-ле шилип алган темазын хандыр чырыдар, сеткил сагыжын бүрүн сөглээр сорулгазы салып алганы чугаажок.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 11 школазының онзу классчылары орус литературага чогаадыг бижип олурлар.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

чолаачыларны хаара тудуп киириштирип тургаш, дүжүт ажаан алышкынында ажылдап турар бүгү автомобильдерни бир автомобильге-ле ийи чолаачы турар кылдыр чолаачы состав-биле четчолээрин хандырар хүлээлгелиг.

Тарааны болгаш өдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын, а ол ышкаш силос массазын сөөртүп быжыглаары-биле чоруткан чолаачыларга, септелге ажылчынварынга, механиктерге, автоколонналар начальниктеринге болгаш автомобиль ажыл-агыйларының диспетчерлеринге оларның ажыл төлевириниң 75 хуузу, ынчалза-даа кол ажылдап турар черинде оларның тарифтиг төлевиринден кулу эвес хемчээли командировканың бүгү үезинде хевээр артар. Айыттынган түннерни бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар ол ажылдакчыларның кол ажылдап турар черлериниң аайы-биле боттарының акшахөренгизиниң күсели-биле төлеп бээр. Оон-биле холбаштыр командировкалатканнарга хүн шүүделин болгаш бажың хөлезинин төлевес.

1971 чылдың дүжүдүнүң тараазын болгаш өске-даа өдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүп, хөй чүк чүдүрер автомобильдерде болгаш кожуглуг автомобильдерде (автопоездилерде) ажылдап турар чолаачыларга тарифтиг төлевиринң 25 хуузу хемчээлдиг немелде шанналды доктаатказ. Шанналды ажыл шагының доктааттынган үезиниң дургузунда эзлчег онаалгазын күүсеткенде эзлчег бүргүзүнде ажылдаанының түннелдерин ёзугаар санап берип турар.

Тараа болгаш тараа-бобы культураларны, хөй чылдыг сигеннерин, лён-долгунеңтин үрезин участоктарын болгаш силос культураларын ажаан алырында ажылдап турар тракторист-машинистерге, комбайнерлерге болгаш комбайн агрегаттарының өске-даа ажылдакчыларынга ажыл-агыйда доктааттынган сезон нормазын эки шынарлыг болгаш чидириг чок күүсеткени дээш материалдыг шанналдеткимчениң хемчегларин доктаатказ.

Картофель, вогаалар, чимистер, виноград болгаш кат дүжүдүнүң 10 чедир хуузун 1971 чылда совхозтарның доктаамал ажылдакчыларынга, а ол ышкаш ук культураларның дүжүдүн ажаан алырынга хаара тудуп киириштирген ажылдакчыларга планныг бот-үве ёзугаар, ынчанмыже үүрмектеп садар өртектерден ашпас хемчээлге ажыл-төлевириниң күселинге киириштирип садар кылдыр чарыгдаарын совхозтарның болгаш күрүнениң өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң директорларынга чөпшээрээн.

Совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларына хамаарыштыр бо доктаалда айыттынган шанналдеткимчени ажылдап боттандырарын колхозтарга сүмелээн.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле дугуржуушкун ёзугаар 1971 чылда хоорайларның, ажылчын суурларның болгаш көдээниң чурттакчылыг черлериниң ажыл кылып шыдаар чонун көдээ ажыл-агый ажылдарынга болгаш тараа хүлээп адыр бүдүрүлгелериниң ажылынга республиканың, крайларның болгаш областарның иштики курлавырларының күсели-биле онза чугула таварылгаларда хаара тыртып киирер эргени эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге тывыскан

Көдээ ажыл-агый ажылдарында болгаш тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерде ажылче бо доктаалды ёзугаар хаара тыртып киириштирген ажылчынварга болгаш албан-хаакчыларга кол ажылдап турар черлеринде ажыл төлевириниң 50 хуузу хевээр артар. Айыттынган түннерни бүдүрүлгелер болгаш организациялар ажылчынварның болгаш албан-хаакчыларның кол ажылдап турар черинң аайы-биле боттарының акшахөренгизиниң күсели-биле төлеп бээр. Оон-биле холбаштыр көдээ ажыл-агый ажылдарында болгаш тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерде ажылче хаара тыртып киириштирип турар чоннуң күш-ажыл төлевириниң болгаш орукка чоруурда чарыгдалдарының чурумун доктаадыларын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

РСФСР-ниң болгаш Казах ССР-ниң кур черлер районнарынче өске районнарның колхозтарындан 1971 чылдың дүжүдүн ажаажырыгга командировкалаткан комбайнёрлерге, механиктер-комбайнерлерге, трактористерге, лафеттиг жатканың машинистерине болгаш чолаачыларга акша төлевирин оларның командировкалап барган ажылагыйлары хүн шүүделиниң база бажың хөлезинин орнунга бээр кылдыр тодаргайлаан. Оон-биле холбаштыр ол колхозчуларга кол ажылдап турган черинң аайы-биле ортумак ажыл төлевирин төлевес.

Командировкалап барган механизаторларга күш-ажылдың төлевирин совхозтарда күштүг болуп турар нормалар болгаш хемчээлдер ёзугаар төлээрин колхозтарга сумелээн.

Тараа болгаш чигир свёклазы сөөртүргүнге 2 эзлчег болуп ажылдап турар (1 автомобильге 2 чолаачы) чолаачыларга хонукта автомобильдериниң үзүктел чокка 20 шак ажылдааны дээш 20 хуу хемчээлдиг немелде шанналды төлевирин бээрин колхозтарга чөпшээрээн, а Сибирьниң, Уралдың, Алдыы болгаш Ортазакы Волгавын районнарынга база Казах ССР-нин кур чер районнарынга — тараа сөртүлгезинде ажылдап турар чолаачыларны тариф хемчээлиниң 40 хуузу хемчээлдиг кылдыр шанналарын чөпшээрээн. Ажылдың хонукта түннелдерин ёзугаар, хонуктун онаалгазын күүсеткен болгаш дараазында хонуктарда ажылдаарынга автомобильди үрелиг чокка хүлээдип берген турда, ам шанналды санап бээр.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдың кидиң түүк үезинде чолаачы составтыг тракторларны, бензин сөөртүр автомобильдерни база трактористер-машинистерни болгаш өске-даа механизаторларны, чолаачыларны үлетүр, транспорт болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден оларның план ёзугаар, доктааттынган онаалгаларынга каржа чок болур кылдыр, көдээже ажылга 1971 чылда хаара тутнан турарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Совхозтарның болгаш күрүнеин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң сиген, саван ажаан алышкынында болгаш силос белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларынга 1971 чылда немелде төлевир кылдыр малга белеткеттинген бөдүүн чемнерин база силостуң чогуур кезиин халаска берип турарын болгаш боттарының хуузунда азырал малдыг ажылдакчыларга база чогуур кезиин садыл турарын совхозтар директорларынга, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң директорларынга чөпшээрээн.

Бо доктаалда көрдүнгеп шанналдың хемчеглерин совхозтарның база көдээ ажыл-агыйның өске-даа күрүне бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр ажылгап боттандырарын колхозтарга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволарының, «Сельхозтехниканың» чамдык колхозтарга, совхозтарга (бүгү системаның), уксаажылга болгаш аът заводтарынга, куш фабрикаларынга, дуржулга болгаш өөредилге ажыл-агыйларынга, тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерге, «Сельхозтехниканың» район болгаш районнар аразының каттыжышкынынарынга (салбырдарынга), магазиннеринге болгаш баазаларынга, бир эвес олар сан-хөө талазы-биле бергедеп турар болза, оларның дилгелерин ёзугаар, артык кезектер, септелге материалдары, нефтепродуктулар өртээн төлээринге база машина-трактор парыгын болгаш чүк автомобильлерин септээр болгаш техника талазы-биле ажаарынга, көдээ ажыл-агыйның механизастаттынган ажылынга төлээринге кыска хуусаалыг чөлилерни база ол ышкаш чамдык колхозтарга болгаш долу бот-орулга-чарылгага шилчиткен көдээ ажылагыйның күрүне бүдүрүлгелеринге ажаан алышкын техниказының өртээн төлээриниле, ССРЭ-ниң Күрбанкызынга төлээр хуусаазың эртиринкен чөлизининң бар-чогу хамаан чокка, ур хуусаалыг чөлилерни онза таварылга кылдыр тывыскылаарын ССРЭ-ниң Күрбанкызынга хүлээткен.

Тараа хүлээп алырының хуусааларын кызырар сорулга-биле тараанын кирип эгелээнинден эгелээп, декабрының 1-ге чедир кур чер районнарында тараа хүлээп алыр черлерде тараа чүдүрериниң болгаш дүжүреринде ажылдап турар чүдүрүкчү ажылчынварга куш-ажыл төлевирин, оларда ажылдап кылышкынының хүн нормазын күүсеткен турда, 50 хуу бедиткен хемчээл-биле төлээр эргени РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге тывыскан.

Орук харылзаа министерствозу, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозу болгаш Далай флодунуң министерствозу болза машиналар, дерилгелер, артык кезектер, автомобиль дугуйлаорын, металл прокадын, ыяш болгаш тудуг материалдарын, нефть продуктуларын, тудуг конструкцияларын, руда эвес болгаш өскедаа материалдарны чүдүреринге вагоннарны, судноларны болгаш контейнерлерни бирги эзлчегде (план ёзугаар) берген турарын хандырар болгаш көдээ база суг ажыл-агыйынче, тараа хүлээп алыр бүдүрүлгелерже, суггарылга болгаш кургадылга системаларын, элеваторларны, комбинчем бүдүрүлгелерин, дээрбелерни тударынче, тарааны база көдээ ажыл-агыйның 1971 чылдагы өске-даа продуктуларын белеткээрин болгаш камгалап кадагалаарын хандырары-биле холбашкан объектилерже демир-орук-биле болгаш суг оруу-биле чоруп турар маршруттарның шимчээшкинин контрольду тургузарын хандырар хүлээлгелиг.

Планнан ажыр сөөртүлгени чорудары эргежок чугула болу бергенде, министерстволар болгаш төп албан черлери-биле чөпшээрежилге ёзугаар ол чүктерни сөөртүргүнге вагоннарны, судноларны болгаш контейнерлерни берген турарын хандырар.

1971 чылдың дүжүдүнүң тараазын болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын ажаан алырының үезинде көдээ районнарга азы бөлүк районнарга, база ол ышкаш областарга, крайларга болгаш автономнуг республикаларга акша шанналдарлыг, 10 хонук бүргүзүде-ле автоколонналарга болгаш транспорттуң өске-даа кезектеринге тыпсып турар шилчиир Кызыл туктарны ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш профвилелдеринин хамаарышкан республика чөвүлелдери-биле чөпшээрежип тургаш тургускулаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен. «1971 чылдың дүжүдүнүң көдээ ажыл-агый продуктуларын автомобильбиле сөөртүргүнүң тергиинии» деп хүндүүг атты тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге сүмелээн, ол ат-биле кады облкүүскомнун, крайкүүскомнун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шынзылга бижиин база тыпсыр.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга болгаш Союзсельхозтехникага 1971 чылдың дүжүдүн ажаан алырынга тускайлап берген материалдыг курлавырларның шынгыы канналгазын хандырарын дааскан.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң талазындан 1971 чылда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн ажаан алырынга белеткелдиң болгаш ону чорударының талазы-биле колхозтарга база совхозтарга, тараа хүлээп алыр болгаш тараа болбаазыралын кылыр бүдүрүлгелерге дуза көргүзер чорукту шефтээшкинниң аргазы-биле организастаарын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, райкомнарынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринин парторганизацияларынга санаалаан.

1971 чылда тараа, техниктиг болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алыр, ажаан алышкынны чидириг чокка чорудар, малга эргежок чугула санныг чемнерни белеткээр, тарааны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планын долдур болгаш өске-даа ажылдарынга В. И. Ленин социалистиг демократияны коммунизмче чедиишкинниг бурунгаарлаашкынының чайлаш чок негелдези кылдыр көрбүшаан, Советтернин ролюн болгаш ужурдузазын улам бедик көдурер дээш доктаамал сагыш салып турар.

Сөөлгү чылдарда чер-чер Советтериниң ролюн бедиринче угланган чугула хемчеглер алдынган. «Ажылчы чоннар депутаттарының районнар болгаш хоорайлар Советтериниң ажылын улам ынай хөгжүлдезинге чаагай салдарны чедирер.

Совет күрүнеңиң үндезилекчизи, Коммунистиг партияның тургузукчузу В. И. Ленин социалистиг демократия дугайында марксисчи-ленинчи теорияны чогаатказ. Владимир Ильич совет демократияның ужур-утказын тодарадып тайылбырлаарда, бүгү чонну социалистиг күрүнеңиң ажылхерээн эргелеп башкарарынга чоорту хаара тудары болур деп чугаалаан. Демократия болза политиктиг болгаш төөгүүг болуушкун болур дээрзин ол айыткан. Дарлаар болгаш дарладыр аңгылардыг боол чарылган ниитилелге бүгү-ле кижилерге демократия турбас ужурлуг. Демократия кажан-даа аңгы талазы-биле характерлиг болгаш тергиидекчи аңгыларның диктатуразының политиктиг хевири болур.

Капиталистиг ниитилелге демократия буржуазияның аңгы талазы-биле тергииделиниң бир хевири. Буржуаз демократияның күрүне аппарады хуу хөренгиттеннериң эргежилге камгалаан. Ажылчы чоннарны эргелеп башкарарынга киириштирбейн, буржуазтыг күрүнеңиң дээди органы — парламенти Президиумунуң Чарлыктары Советтерниң ажылын экижидиринге улуг ужурдузалыг. Советтерниң эргезин калбартканы социалистиг демократияның улам ынай хөгжүлдезинге чаагай салдарны чедирер.

Совет күрүнеңиң үндезилекчизи, Коммунистиг партияның тургузукчузу В. И. Ленин социалистиг демократия дугайында марксисчи-ленинчи теорияны чогаатказ. Владимир Ильич совет демократияның ужур-утказын тодарадып тайылбырлаарда, бүгү чонну социалистиг күрүнеңиң ажылхерээн эргелеп башкарарынга чоорту хаара тудары болур деп чугаалаан. Демократия болза политиктиг болгаш төөгүүг болуушкун болур дээрзин ол айыткан. Дарлаар болгаш дарладыр аңгылардыг боол чарылган ниитилелге бүгү-ле кижилерге демократия турбас ужурлуг. Демократия кажан-даа аңгы талазы-биле характерлиг болгаш тергиидекчи аңгыларның диктатуразының политиктиг хевири болур.

Капиталистиг ниитилелге демократия буржуазияның аңгы талазы-биле тергииделиниң бир хевири. Буржуаз демократияның күрүне аппарады хуу хөренгиттеннериң эргежилге камгалаан. Ажылчы чоннарны эргелеп башкарарынга киириштирбейн, буржуазтыг күрүнеңиң дээди органы — парламентиге оларның киржир эргезин казып турар.

Демократияның төөгүүлүг чаа хевири болза, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинин түннелинде тургустунуп тывылган социалистиг күрүне тургузуушкунунуң үезинде хөгжээн пролетаржы социалистиг демократия болур.

«Күрүне болгаш революция», «Совет эрге-чагырганың эзлчеглиг сорулгалары», «Демократизм болгаш Совет эргечагырганың характери», «Америк ажылчыннарга чагаа», «Буржуаз болгаш пролетаржы демократия» болгаш өске-даа ажылдарынга В. И. Ленин социалистиг демократия дугайын тодараткан. Демократия дээрге, күрүнеңиң онзагай хевири болур дээрзин марксисчи ёзу-биле ол илередип бижээн. Пролетаржы демократияның чаа хевирлерии бодунуң чогаалдарынга В. И. Ленин эң-не баштай көргүзүп, буржуаз демократиядан ооң үндезини-биле онза ылгалдыын айыткан.

В. И. Ленин «Күрүне болгаш революция» деп номунга буржуаз демократияның уткака-шынарын эң-не тодаргай көргускен. Капиталистиг ниитилелде демократия каш санныг байларныы боол турар.

Ёзулуг улусчу демократия капиталистерниң удурланыышкыны буза шаптырганда, үзүткаттынганда, кажан дарлаар болгаш дарлаткан аңгылар читкенде, ынчан хосталга дугайын чугаалап болур, ынчан долу демократияны тургузар арга бар болур деп, В. И. Ленин ол номунга түннелди үндүрүп бижээн.

Херек кырында «арыг» демократия турбас. Демократия кажан-даа социал талазы-биле үндезилеттинген. Бүдүрүлгенин чепсек-херекселдериие хуу өнчү-хөреңги бар бөөп турда, хосталганы болгаш ден эргени чарлаары буржуаз ниитилелдиң хоп-нүүлү болгаш чагдынчак чоруу болур-дур дээрзин Ленин тодараткан.

В. И. Ленин буржуаз демократияның хоозун меге чоруун, ооң аңгы талазы-биле дарлакчы чоруун илереткен. «Арыг демократия» дээрге, ажылчыннарны төөредип турар либералдыг хөзүн шуугаазындыр. Феодализмни солуурунче кел чоруур буржуаз демократияны, буржуазияныын солуурунче кел чоруур пролетаржы демократияны төөгү билир дээрзин Ленин бижээн. Социалистиг ниитилелдиң практиктиг ажыл-чорудулгазы база амыдыралы Лениннин бо өөредиин бүрүн бадыткаан.

В. И. Ленин бодунуң хөй ажылдарынга социалистиг демократияның буржуаз демократиядан ылгалын, алыс утка-шынарын кымдан-даа арылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Чоруттунган ажылдың түннелин ай санында үндүрүп, бригалалар төвүнге хуралдарны эрттирип, ооң-биле кады лекция, беседаларны, зооветөөредилгени эрттирери чанчыл апарган. Садыг ажылдакчылары, кижи эмчилери малчыннарга график ёзугаар аалдап чедип турар. Амгы үеде 17 малчын суурга доктаамал чурттаарынче шилчээн.

Ооң-биле кады малчыннарны СЭКП Тыва обкомуйун IX пленумунуң шиитпирин ёзугаар суурга доктаамал чурттаарынче, ийи эзлчег-биле ажылдаарынче шилчидер ажылды бисте кончуг оожум боттандырып турарын миннир херек. Ылангыя суурларда оларны чурттадыр бажыңнар четпес, кадарчыларның өг-бүлезин ажылга таарыштыр тургузары чамдыкта бергедеп турар.

Мал бажы өстүрериниң болгаш ооң продуктузун күрүнеге садарының планын ылап-ла күүседир аргалар бисте бар. Ону бо чылдың бирги кварталының түннелдери көргүскен. Совхоз күрүнеге эът садарының квартал планын 104,7 хуу, сүттүүн 133,3 хуу күүсеткен. Бо чылын совхоз күрүнеге 111 тонна дүктү, 730 тонна эътти, 50 тонна сүттү күрүнеге садар хүлээлгени алган. Сорулга улуг. Ынчангаш партия эге организациязы база партболук бүргүзүнүң политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы ол сорулгаларны шиитпирлээринче угланган турар ужурлуг.

Совхозта партия эге организациялары, партболуктер боттарының дайынчы арга-шинээзин бедидип, ажылының стилин улам сайзырангайдыш турган, партияның XXIV съездизининг шиитпирлерин күүседиринге көдээ ажыл-ишчилерниң башкарыкчызы болгаш организакчызы боон шыдаарлар.

В. БЮРБЮ,
совхозта партком секретары.

Партия амыдыралы

АЖЫЛГА КОЛ ДАЯНЫР КҮЖҮВҮС

Партияның көдээ ажыл-агый талазы-биле салган сорулгаларын чер-черге боттандырарынче чонну мобилизастаар талазы-биле башкарыкчы болгаш организакчы күш—партия эге организациялары болгаш ооң партболуктери болур. Амгы үеде ажыл-херек дээш оларның ролю болгаш харыысалгазы дыка бедээн.

«Торгалыг» совхозтуң парткому бодунуң политиктиг болгаш организакчы ажылын чорударда партиянын 5 эге организациязын, 6 партболуктуң дамчыштыр чорудуп турар. Ынчангаш бистиң кол даянар күжүвүс ол. Бистиң организациявыста хамааржып турар 120 коммунистерниң 66 хуузу совхоз бүдүрүлгезинде шуут ажылдап турар, чүгле мал ажылында безин олардан 55 кижи бар.

Коммунистерниң күжүн көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге таарыштыр тургузар, оларның харыысалгазын бедидер дугайында партболуктер тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Ылангыя Кара-Талда эш Түлүш Калзын-оол удурткан партия болүүнүң ажылы бедик деңнелге тургустунган. Олар хуралды Устав ёзугаар ай санында эртирип, бригаданың болгаш тус-тус малчыннарның социалистиг хүлээлгезининг түннелин үндүрүп, чорудар ажылының дугайын аңаа чугаалажып турар. Ажыл планын ай, квартал аайы-биле кылгаш, ооң күүселдезин организастап турар. Чоруттунган ажылдарны тускай демдеглел дептеринге бижип, демдеглеп турар.

Мал ажылын хөгжүдүрүнге улуг чедишкиннери дээш ында коммунистер Тумат Осур-оол, Түлүш Калзын-оол, коммунист Кыргыс Херелдин кадайы Манзыр чазакты дээди шаңналы — орден хавыяалар-биле шаңнатканнар.

Кадыл-Бажында хойжу бригадада партболуктуң ажылы база-ла багай эвес. Ооң төвүнде чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Кызыл-булунну эки дерээн. Малчыннарның өөредилгезин, лекция болгаш беседаларны үргүлүг организастап турар. Ында аныяк коммунист өг-буле Ховалыг Кара-оол биле Түлүш Кара-кыс чыл бүрү белдик көргүзүгүнү чедип ап келген, а бо чылын төрүүр чүс хой бүрүзүнден 102 хураганны камгалап алган. Ынчаарга Түлүш Кара-кысты бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-нин Дээди Соведиинiң депутадының кандидадынга депшидип, аңаа улуг бүзүредди илереткен. Ол ышкаш ында коммунистер Түлүш Доржукай, Шивит Доржу олар бо чылын база багай эвес көргүзүгүнү чедип алганнар.

Бисте Чаа Суурнуң, Торгалыгның, Чалаатының партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзи, хөй-ниити организацияларынга удуртулгазының деннели бедээн. Тус-тус салбырларда социалистиг чарышты, ооң ээдээ хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш чарыш улам калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат дээш 91 кижи демисежип турар, 57 кижи ол атты чедип алган. Бо ажылды удуртурун Чалаатыда эш Чамзырай секретарьлаан партия эге организациязы алдээн экижиткен. Ылангыя ол салбырда малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүг өскелерден дээре бооп турар.

Амгы үеде бистиң партболуктеривис болгаш партия эге организацияларывыс партияның XXIV съездизинин материалдарын калбаа-биле пропагандалаар база советтерге сонгулдага уткуштур агитацияны калбартыр талазы-биле ажылды күштелдирген. Бисте 3 агитпунктуну организастаан, 115 агитатор, 27 политинформатор ол ажылда хаара туттунган болгаш аңаа культура-чыдыышкын албан черлерин идепкейлиг кириштирип турар. Торгалыгның Культура бажыныын, Чаа Суурнуң көдээ клувунуң бот-тывынгыр артистери малчыннарже үнүшкүүнерни план ёзугаар кылып, концерттерни доктаамал көргүзерин чурумчуткан. Бистиң совхозтуң бот-тывынгыр артистери район көрүлдезинге бирги черни алган.

Партболуктер ажыл-ишчилерниң, ылаңгыя малчыннарның ажыл-херээнче, амыдырал хандырылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Чоруттунган ажылдың түннелин ай санында үндүрүп, бригалалар төвүнге хуралдарны эрттирип, ооң-биле кады лекция, беседаларны, зооветөөредилгени эрттирери чанчыл апарган. Садыг ажылдакчылары, кижи эмчилери малчыннарга график ёзугаар аалдап чедип турар. Амгы үеде 17 малчын суурга доктаамал чурттаарынче шилчээн.

Ооң-биле кады малчыннарны СЭКП Тыва обкомуйун IX пленумунуң шиитпирин ёзугаар суурга доктаамал чурттаарынче, ийи эзлчег-биле ажылдаарынче шилчидер ажылды бисте кончуг оожум боттандырып турарын миннир херек. Ылангыя суурларда оларны чурттадыр бажыңнар четпес, кадарчыларның өг-бүлезин ажылга таарыштыр тургузары чамдыкта бергедеп турар.

Мал бажы өстүрериниң болгаш ооң продуктузун күрүнеге садарының планын ылап-ла күүседир аргалар бисте бар. Ону бо чылдың бирги кварталының түннелдери көргүскен. Совхоз күрүнеге эът садарының квартал планын 104,7 хуу, сүттүүн 133,3 хуу күүсеткен. Бо чылын совхоз күрүнеге 111 тонна дүктү, 730 тонна эътти, 50 тонна сүттү күрүнеге садар хүлээлгени алган. Сорулга улуг. Ынчангаш партия эге организациязы база партболук бүргүзүнүң политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы ол сорулгаларны шиитпирлээринче угланган турар ужурлуг.

Совхозта партия эге организациялары, партболуктер боттарының дайынчы арга-шинээзин бедидип, ажылының стилин улам сайзырангайдыш турган, партияның XXIV съездизининг шиитпирлерин күүседиринге көдээ ажыл-ишчилерниң башкарыкчызы болгаш организакчызы боон шыдаарлар.

В. БЮРБЮ,
совхозта партком секретары.

20 чыл иштинде

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурунда № 10 аптеканың эмнер сайгарып савалаар ажылдакчызы Нина Федоровна Гусакова чээрби ажыг чыл иштинде аптекага ажылдап келген. Эм ап келген кижилерни эзлдек-эвилең хүлээп алгаш, саадатлайн чорудуп турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Дүктүң дүжүдү дээш

Республиканың колхозтары, совхозтары мал ажылының эзлчеглиг кампаниязы — хой кыргылдазынга организастыг белеткенип турар. Аңаа бүгү талалыг, эки белеткелден кыргылданың темпизи, кыргаан дүктүң класстаашкыны болгаш шынары чедимчелиг болур. Ол чугула ажылче богун, даарта кирер хире апаргаш, буу-хаа белеткенир чорук моон мурнунда турган. Ындыг практиканы ам катаптавазы дүктүң дүжүктүр болурунуң бир кол магадылалы.

Эрткен чылдарда районнарның белеткелдер конторалары, райкүүкомнар республиканың шыырак кыргыкчыларының зона талазы-биле маргылдаа-конкурузун эрттирип, аңаа элээн ажыктыг түүдерни тодараткан. Ылангыя дүрген кыргыырының талазы-биле Бии-Хемде «Өөк», Таңдыда «Элегее» совхозтарның болгаш Эрзинде Ленин аттыг колхозтуң кыргыкчыларының дуржулгазы хойнуң үнелелин алган. Ынчалзажок эрткен чылдың кыргылда кампаниязында хол-биле кыргылданы чер болганга ажыглаан чорук ук ажылдың темпизинге, шынарынга четпеетерни таварыштырган. Механизастаттынган кыргылданың хол-биле кыргылдадан ыракта ажыктыы база бадыткаттынган.

Мурнуку чылдарның багай практиказын ам бо кампанияда катаптавас толээде хой кыргылдазы чер-черге эгелээринге чедир эвээш артказ үеде кыргылда пунктуларын бүрүн дерип белеткээри, ол чугула ажылга киржир кижилерни четчелээри чугула. Оон ааңгыда дүк классткачыларынга бо талазы-биле мергежилдиг кижилерни шилип алза чогуур. Кыргылда пунктуларынга кыргыдар коданнарның аңаа келир графигин доктаадып тургуспушаан, дүктү савалап шыгжаар чүүлдерни болгаш өске-даа эргежок чугула инвентарьларны баш бүрүнгаар белеп болдурар ажылдар дүктүң шынарын экижидиринiң хемчеглеринге бүрүнү-биле хамааржыр.

Ажыл-агыйлар кыргылданың график-хуусаазын шынгыы сагывышаан, дүк талазыбиле күрүне планын долдур болгаш ажыр күүседиринче кол кичээнгейни үгланыдыргап турар ужурлуг. Кыргылда үезинде дүктүң шынарын кудулатпас, чидирин болдурбас дээш хой-ниитиниң контролюн организастаары, дүктү чогуур үеде деңзилеп хүлээп алырынга база хойну электрилиг хачы-биле кыргып турар өйде болган чок-ла таварҗы бээр кезиишкиннерни ол дораан эмнээринге ажыглаар иодтарны база креолин холуксазын баш удур тып белеткээри база хүннүң кол айтырыы.

Чаа беш чылдың баштайгы чылында республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге эки шынарлыг дүктү белеткеп дужаар хүлээлгелиг. Планныг онаалданы бүрүн күүседир, ооң чогуур оруланы алыр дээш, удуртукчу, специалист, кыргыкчы, хойжу бүрүзү ол чугула ажылды кажангызындан-даа бедик шынарлыг, чогуур өйде эрттирер ужурлуг. Кыргылдага белеткелге ам эрткан үени чөп ажыглаары хой ажылында бо чугула кампанияның чедишкинин хандырар.

О. ОНДАР-ООЛ.

СЕСКИ ҮНДҮРҮЛГЕНИҢ НОМУ

Политиктиг литератураның ном үндүрер чери «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы съездилериниң, конференцияларның болгаш ТК-ниң Пленумнарының резолюцияларында болгаш шиитпирлеринде» деп документилеринiң бешки томун чырыкче үндүрген. Ол болза немелделер кирген сески ном болур. Ол бешки томда 1931 чылдың октябрьден 1941 чылдың февральга чедир партияның эң чугула документилерин чыып кирген. Бо үениң дургузунда совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг тиилелгени чедип ап, улус ажыл-агыйының бүгү адырларын социалистиг ёзу-биле чаартып тургузарын боттандырган, социалистиг ниитилелди колдуунда тургускан болгаш социализм тургузуушкунун доозарының үе-чадазынче киргеш, коммунизмче чоорту шилчиирин эгелээн.

Томнуң бүгү документилерин чылдар аайынче көргүзүп турар. (СЭТА).

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯ—

Одарда саалда

(Репортаж)

Кежээки хүн чүгүрүүнче кирип, даг бажында олурар чыгай берген. Чодураа хемниң ыржымын ам-на чүү-даа үревес кылдыр сагындырып турган. Чер одарынга инек саалдазы эгелээн.

— Бистиң Жданов аттыг совхозтуң Оймак фермазының саанчылары инектерин майның эгезинден бээр-де чер одарынга саап эгелээн. Бо черле чүүлдүг хемчег чүве. Ферманың бодунуң турлааның чанында от чок. Инектерни ырак черлерге кадаргаш, дедир фермаже сүрери берге. А саанчылар маңаа, одарга кээп саары ажыктыг болгаш белен-дир. Одарга саап эгелээнден бээр хүнде сүт саалдазы дыка көвүдеп тур—деп, зоотехник эш Х. Анай-оол бистиң айтырыгларывыска харыылады.

— Хүнде фермага ниитизи-биле чеже килограмм сүттү саап ап турарыл?—деп, Анай-оолдан айтырдывыс.

— Ферма төвүнге турда, хүнде сүт саалдазы 700—800 кг-дан ашпайн турган. А чер одарывыга сааргa, хүнде 1600 кг чедир сүт алдынып турар. Оон алырга сүт саалдазы барыкла ийи катап көвүдээн-дир.

Ферма ыңдыг янзы депшилгелиг арганы ажыглап, сүт бүдүрүлгезин көвүдедирин чедип ап турар. Кежээки саалда доостурга, кадарчылар инекти эки, чүм оттуг черлерже сүрүп аппаргаш, аңаа кадарып хонар. Эртенинде саалда үезинге чедир чоорту кадарып чорааш, саар черинге эккээр.

Оймак фермазы саар 230 баш инектиг. Оларның 180-ни быжаалаан. Төрээн инектерни 15 саанчы хол-биле саап турар. Бир саанчыга-ла 19 инекти быжыглаан. Фермада бодунуң мурнакчылары база-ла бар. Ындыгларга Түлүш Чанчыңмаа, Анай Доспанай, Чамзы Сүрүнмаа болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның карак-кызыл, ак сеткилдиг күш-ажылының түңнелинде, ферма бо чылдың дөрт айларында сүт бүдүрериниң база ону күрүнеге садарының планын ажыр күүседкен.

Саанчылар сагган сүдүн эккеп дужаап-ла турлар. Кежээки кызыл-хүннүң сөөлгү херелдери ногаан Оймакты каггаш арлып турда, одарга инек саалдазы доозулду.

Чарыштыг саанчыларның түңнелин үндүрер апарган мынды. Саанчылар шуптузу-ла учётчик Тамара Хелиң-оолду долгандыр тургулапкан.

— Мээнии каш-тыр уруг!

— Ой, мээниин көрем, Тамара...

— Адыр, адыр. Бичии мананар. Шуптуңарның түңнелин үндүрүптер.

— Чоп далажыр сен. Далашкан күске сүтке дүшкен чоор! —ынча дишкеш, саанчылар аразында чир-шоң каттыржырда.

Адак сөөлүнде түңнелди Тамара чарлап үндүрдү:

— Түлүш Чанчыңмаанның хүнде сагган сүдү шупту 150 кг-дыр.

— А Доспанайның кажыл?

— Чоп четтикпедиң? Дөмей-ле адаар болгай.

— Анай Доспанайның—146 кг болган. Азы чаржыкчызынга 6 кг четпээн-дир...

Ажылын доозкан саанчылар машинага олурупкаш турлаже омак-хөглүг, ыр-шоорлуг хаптылар.

ЧУРУКТА: Саанчы Түлүш Чанчыңмаа.

А. КУЛАРОВ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Улуг-Хем район.

Бүгүн бо хүннерде

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ПРАГА. («Правданың» тускай корр). Чехословакияның Коммунистиг партиязының XIV съездизи бодунуң ажылын доозкан. Партияның удуртур органнарының соңгулдазының түңнелдерин чарлаан. ТК-ның пленуму болган. Анда ЧКП ТК-ның Чиңгине секретарынга Густав Гусакты чаңгыс үн-биле соңгаан. ЧКП ТК-ның Президиумунуң составынга киргеннер: Г. Гусак, Л. Свобода, В. Биляк, П. Цолотка, К. Гофман, А. Индра, А. Капек, Й. Кемпный, И Корчак, Й. Ленарт, Л. Штроугал. ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнге кандидаттар: М. Грушкович, В. Гула. ТК-ның секретарылары — В. Биляк, Я. Фойтик, М. Грушкович, А. Индра, Й. Кемпный, О. Швестка; секретариаттың кежигүннери — Й. Ленарт, М. Моц, Ф. Ондржих. Төп контроль-ревизия комиссиязының даргазынга М. Якешти соңгаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың чону Канаданың премьер-министри Пьер Эллиот Трюдонуң Совет Эвилелинге кылган аян-чоруунуң түңнелдерин күзел ханышкыны-биле хүлээп алган.

Трюдонуң аян-чоруу ийи чурттуң улустарының аразында билчир чорукка болгаш бүгүрежиринге, Канаданың болгаш ССРЭ-ниң аразында найыралчы чаагай кожа-хелбээ харылзаалларны быжыглаарынга, ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге элээн хире-чергелии-биле дузалаар дээрзинге бүзүрелин парлалга илергейлеп турар. Канаданың эң улуг «Глоб энд Мейл», «Оттава джорнал», «Оттава ситизен» дээр солуннарының улуг эгелеринде бижээни: «Аян-чорук бүзүрежиринiң байдалын тургускан», «Совет Эвилели-биле дугуржулга Канаданың хамаарышпас чоруун быжыглаар».

«Москвага Трюдонуң ат салганы консультациялар дугайында протокол чүгле канада-совет харылзаалларны экижидеринге эвес, харын база бүгү-ниити тайбыңның херээнге ажыктыг» деп, «Оттава джорнал» солун айыткан.

ЧӨҢГЭЭЛЕР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Романцовтуң дамчыткаңы:

Америк эрге-чагыргаларның дүрүм чок ёзу-биле тудуп алганы сес куба балыкчы АКШ-тың девискээр сугларын үрээн дээр бууруну хүлээвээн. Америк радиостанцияларның дыңнатканы-биле алырга, байысаалгага олар боттарының буруу чогунуң дугайын чаңгыс эп-сеткил-биле медеглээн.

15-тен 24 хар чедир назылыг балыкчылар ам Ки-Уэст хоорайның кара-бажыңында чыдар. Оларны июнь 7-де судтаар дээн.

АКШ-тың эрге-чагыргалары куба балыкчыларның балыктаарынга шаптыктап турар. Судноларның капитаннарының радио-биле Гаванаже дыңнатканы-биле алырга, америк самолёттар куба флотилияның кыры-биле чөңгээлиг ужудуушкуннарын үргүлчүлеп турар. АКШ-тың шериг катерлери судноларга айыылдыг хемчээлге чедир чоокшулап келир.

Балыкчыларны тудуп алган чорук Кубада дүрүм ёзугаар килеңнээшкинни хайныктырган. «Хувентуд ребельде» солун америк эрге-чагыргаларның үүлгедиин «чаа агрессия»-дыр дээн. Гаван портка массалыг митинг болган. Оон киржикчилери куба далайжыларга хамаарыштыр АКШ-тың чөңгээлерин шиитпирлиг буруу шапкан.

КОЛ СОРУЛГА— АФРИКАНЫ ХОСТААРЫ

ЯУНДЕ. (СЭТА). Камерунуң улузу Африканы хостаарының хүнүн бо чылын демдеглевишаан, расизмге болгаш ооок-язы ылгаар чорукка удур демиседдиң делегей чыдының планында тургустунган соруулалар-биле ону шуут холбаштырган. Камерун улустуң бо туружу чурттуң политиктиг болгаш хөй-ниити организацияларының парлап үндүрген янзы-бүрү документилериңде илерээн. Камерунуң Национал эвилел башкарыкчы партиязының Национал чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган резолюциязынга «бүгү хевирлериниң болгаш илередишкиннериниң колониализмин, расизмин болгаш ооок-язы ылгаар чоруктарын шудургу бууруу шапкан, расаны ылгай көөрүн практикалап турар ёзу-чурумнар-биле кандыг-даа харылзааларны тудуп турар бүгү чурттарны шиитпирлиг буруу шапкан, өске-даа африка күрүнелер-биле дем каттыштырып тургаш, Африканы бүрүн хостаарын чедип алыр» деп камерун чазакты кыйгырган.

Колониализминиң болгаш расизминиң дарлалының адаанда мынчага чедир хилинчектенип турар чурттарның улустарының хүнү болгай. РСФСР-нин, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарынга чоннуң эң төлептиг оолдар, кыстарын депшиткен. Оларның иштинде ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның төлээлекчилери — республиканың мурнакчы кижилери бар. Кызылдың телеграф харылзаазының телефонизи, Ленин орденниң эдилекчизи М. Г. Мамаева, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң даргазы Х. Ч. Кудурукпай, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол, «Элегес» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегады Ф. М. Зверева олар ышкаш он-он сураглыг кижилерни, мурнакчыларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидатгарынга депшиткен.

«Социалистиг тургузугнуң эң чугула онзагай чүүлү болза, ниитилелди эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезин бистиң чуртувускa чүгле күрүне органнарын дамчыштыр боттандырып турарында эвес, харын база ажылчы чоннарның хөй-хөй массалыг организацияларын — хамыктың мурнунда профэвилелдерин болгаш комсомолду дамгузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүдезиниң кол угланышкыны ындыг болур»—деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бистиң республикада профэвилел организацияларында 74000 ажыг кижи бактаап турар. Республиканың 23 муң комсомолчулары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга улуг күш. Амгы үеде ажылчы чоннарның 3716 хире бот эгелекчи ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организациялары, ылаңгыя 458 ада-ие комитеди, 324 кудумчу комитеди, 169 лаңгыы болгаш столовая комиссиязы, 253 херээженнер чөвүлели, 119 культура албан черлериниң чөвүлелдери, 390 улусчу дружина, 256 эш хуу суду республикада ажылдап, муң-муң ажыл-ишчилер ында киржип турар. Бо дээрге социалистиг демократияның база бир көскү бадыткалы болоп, Советтерниң ажылынга идепкейлиг дузаны чедирип келген.

«Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыр болгаш сайзырангайжыдар, күрүнени эргелеп башкарарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирер, күрүне аппараднының ажылын экижидер болгаш оон ажыл-чорудулгазынга улустуң контролюн күштелдирер—коммунизм тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүдезиниң кол угланышкыны ындыг болур»—деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан.

СЭКП-ниң Программазын болгаш партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, бистиң республиканың Советтери боттарының ажыл-чорудулгазын улам экижидип, бо хүннерде соңгулда кампаниязын калбартып, коллективтериниң ажылының, чедер-четпестерниң, шиитпирлеттинмээн айтырыгларның, чаа беш чылда соруулгаларның дугайын чугаалажып турар.

Чер-черлерге бооп эрткилээн соңгулда мурнуңуң хуралдары совет соңгулда системазының ёзулуг демократтыг чоруунуң көскү иле р э э ш к и н и-д и р. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге депутаттарын кандидаттарын депшидип тура, ажылчы чоннар оларга боттарының чагыгларын бергилээн. Ол чагыгларны өөренип көөрү соңгулда кампаниязында база бир чугула соруулга бооп турар. Советтерниң ам соңгудар чаа составтары ол чагыгларны ёзугаар келир үеде боттарының чорудар ажылдарының планнарын тургузуп, чаа-чаа хемчеглерни ажылдап ылыры соңгаарлаттынмас соруулгалар болур.

ДАЙЫНЧЫ ХЕМЧЕГЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгондан соңгу-чөөн талаже 300 километр ырак Камраньда америк-шериг-агаар баазазының девискээринге күчүлүг чазылдырышкын болган. Аңаа дүне мурнуу-вьетнам патриоттар ужар күүлүдүң кывар материалдарын шыгжаан складты буза тевискен. ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, реактивтиг самолёттарга хереглээр 9 миллион литр хире кывар күүл болгаш ужар күүл бензини өртенген деп америк командылалдың төлээлекчилери медеглээн. Ол дайынчы халдаашкынга патриоттар чидириг чок болган.

ДАЙЗЫНГА СОГУГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның барыын районнарында дайылдажып турар хосталганың Улусчу чепсектиг күштери апрель айда дайзынның 12 муң ажыг солдат, офицерин чок кылган, балыглаан болгаш тудуп алган, ооң иштинде АКШ-тың болгаш америк империалистерниң чалчаларының 2 муң хире солдады бар болган деп, Парлалганың хосталга агентилели дыңнаткан.

Ол-ла үениң дургузунда хосталганың күштери 105 вертолёттуң дүжүр аткан, 700 шериг машинаны узуткаан, ооң иштинде 150 танк болгаш бронетранспортёр бар, 30 шериг болгаш транспорт суднозун суг дүвүнче киирген болгаш өртеткен, а ол ышкаш хөй санныг боо-чепсекти хунаап алган.

С. САЛАМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАИР. (СЭТА). «КАР-ның болгаш ССРЭ-ниң аразында Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ Каттышкан Араб Республиканың бодунуң девискээрин хостап алыр дээш чорудуп турар демиселинге ону деткиир талазы-биле Совет Эвилелиниң чорудуп турар политиказын бадыткан турар-дыр. Арабтарга материалдыг болгаш политиктиг деткимчени көргүзүп турар Совет Эвилелиниң өскерлиш чок туружун бедин-биле үнелеп турар бис. ССРЭ ол туружундан чаңгыс-даа базым атказлаваан» деп, Ливаниың премьер-министри Саиб Салам медеглээн.

Чоокку Чөөн чүктүң чурттарынга америк күрүне секретары Роджерстиң чоокта чаа кылган чоруунуң кандыг-бир түңнелдериниң дугайын Каттышкан Штаттар мынчага чедир албан ёзузу-биле дыңнатпаан. Ынчаарга Роджерс араб делегейде байдал-биле боду шуут танышаар соруулгалыг келген болгай деп, ол чугаалаан. Ынчалза-даа АКШ-тың Израильге хамаарылгазы өскерилген деп бодаары безин берге, Чоокку Чөөн чүктүң кризизинге хамаарыштыр АКШ-тың туружунуң өскерилгенинге идегээри база чегей.

КОНСТИТУЦИЯ ТӨЛЕВИЛЕЛИН АЖЫЛДАП ҚЫЛГАН

КАИР. (СЭТА). Үш араб күрүнениң — КАР-ның, Ливияның болгаш Сирияның федерациязының конституциязының төлевилелин ажылдап кылыр талазы-биле комитет КАР-ның оралакчы президентизи Хусейн аш-Шафиниинң даргалаашкыны-биле бооп эрткен хуралынга конституциязының төлевилелин ажылдап кылырын доозкан.

МЕН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, төлевилел үш эгеден тургустунган. Бирги эгеде федерацияны, а ол ышкаш ону тургускаңының соруулгазын тодаратган. Федерацияның соруулгазы болза, израиль агрессиязының уржуктарын узуткаар дээш демиселге араб чурттарың бар аргаларын каттыштырары, федерацияның кежигүннери чурттарың улустарының амыдырал деңнелин бедидериниң эрге-ажыктарынга араб чаңгыс эпти болгаш экономиктиг интеграцияны чедип алыры болур.

Ийиги эгеде федерацияның түс-түс албан черлериниң хүлээлгелериниң дугайын чугаалаан. Ол албан черлери камгалалдың, национал айыыл чок чоруктун, экономиканың, ооредилгениң, культураның болгаш эртем шинчилелдериниң айтырыгларын шиитпирлээр.

Конституцияның төлевилелин ёзугаар федерацияның дээди күүсекчи эрге-чагыргазы президент чөвүлели, хоойлу-дүрүм үндүрер органы национал хурал, суд органы — конституция суду болур.

Үшкү эгеде ниити араб чаңгыс эптиң үндезини болур федерацияга киреринiң чурумун тодаратган.

ОТТАВА. Индий-Кыдатта америк агрессиязга удурланыышкын митингизи.

«Америк шериглерни доп-дораан үндүрер», «Канаданың киржилгезин соксадыр», «Каттышкан Штаттарга боо-чепсекти садарын хоруур», «Индий-Кыдат—Индий-Кыдаттың улустарыныы»—ындыр лозуңнар-биле АКШ империалистерниң кеминг дайынынга удурланыышкынының массалыг митингилери болгаш чыскаалдары Канадада эртип турар. Найысылалда, Ванкувер, Монреаль, Торонто, Эдмонтон, Виннипег, Галифаке болгаш өске-даа хоорайларда дайынга удур чаеку чыскаалдарның киржикчилери Индий-Кыдаттың улустарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, боттарының иштики херектерин боттары шиитпирлээр эргени Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарынга тыпсырын негеп турар. Каттышкан Штаттарның «бужар чүдек» дайынын соксадыр дээш туржуп турар хөй-хөй канада хөй-ниити организациялар ның инициативазын ёзугаар частың ниити национал тайбың чыскаалдарын чорудуп турар.

В. НИКИТИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТТЕРНИҢ УЛУСЧУ УТКА-ШЫНАРЫ

гаш дарладыр аңгылар чок, кижини кижи мөлчүүр чорук үндезини-биле узуткаттынган. Хосталга, соңгуур болгаш соңгудар эрге, хамаатыы хүлээлге — бо чүүлдер шупту демократия-биле дорт холбаалыг.

ТЫВАГА 1947 чылдың декабрьда чер-чер Советтеринге соңгулдалар үезинде 16 район, 4 хоорай, 4 ажылчын суур болгаш 110 көдээ Совет турган. Бо хүнирде Тыва АССР-де 88 Советтер ажылдап турар. Советтернин депутаттарынга 1947 чылда 1194 депутат соңгуткан турган. Оларның ниити санында ажылчынар, колхозчулар чүгле 32,2 хуу турган. 1969 чылдың мартта болган чер-чер Советтерининг соңгулдаларының үезинде Тывага чер-чер Советтеринге соңгуткан депутаттарның саны 1947 чылда тургынга деннээрге 2 ажыг катап өскен. Оларның аразында ажылчыннар, колхозчулар 61 хуу четкен. Ам, 1971 чылдың июнь 13-те болур соңгулдалар үезинде соңгудар депутаттарның кандидаттарынга 3161 кижини депшиткен.

Социалистиг демократияның база бир чугула чедиишкини болза чоннуң культурлуг өзүлдези, совет чурттуң бүгү хамаатыларынга өөренир эргени бир дөмей хандырып бергени болур. 1947 чылда Тывага чер-чер Советтеринiң депутаттарының 82,3 хуузу эге биглиг, а чүгле 17 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг турган. 1969 чылда соңгуткан депутаттарның 65 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг азы 1947 чылда тургынынга деңнээрге ол сан барык 4 катап өскен.

1961 чылдың октябрь 10-да ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Тыва автономнуг области Тыва АССР кылдыр эде тургускан. Тывага ленинчи социалистиг демократияның улам ыңайгы хөгжүлдезининң бир чижээ ол болган. 1961 чылдың декабрь 17-де болган соңгулдага Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга 100 кижи соңгуткан. Бо чылын болур соңгулдада соңгууру-биле 120 депутаттарның кайдидаттарын депшиткен болгай.

Эрге-чагырга чүгле ажылчы чоннуң холунда чүртка шак ындыг төлээлекчилерден тургустунган күрүне эрге-чагыргазы туруп болур.

СОЦИАЛИСТИГ күрүнениң совет формазының онзагай бир чүүлү болза, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң киржилгези-биле масса чоннуң бодунуң күрүнезинге сырый каттыжары болур. Советтерни дамчыштыр бисте ол боттанып турар. Амгы үеде ол ниити каттыжылга Советтернин соңгулдаларынга киржип турар 153 миллион ажыг хамаатылар-биле илергейлеттинип турар. Совет күрүнениң эрге-чагырга төлээлекчилериниң саны АКШ-тыындан 4 катап хөй.

Советтерниң системазы буржуаз демократияга дөмейлешпес. Төлээлекчи албан черлериниң саны улам көвүдеп, 1937 чылдан бээр совет депутаттарның саны 1 миллион 277 муң турганындан 2 миллион 71 муң ашкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының аразында бистиң чурттувустуң 62 нацияларының төлээлекчилери бар. Аңгы-аңгы адырлар айы-биле доктаамал комиссияларны дамчыштыр бистиң депутаттарывыс, хөй-хөй активчилер Советтер ажылынга киржип, социалистиг демократияның бир хевирин илергейлеп, күрүнениң ажылагыйын эргелеп-башкарып турар.

Бистиң республикада Советтернин доктаамал комиссияларында 2174 депутат хаара туттунган. Каа-Хем, Эрзин районнар болгаш Кызыл хоорай Советтеринде ол комиссияларның дуржулгазы улуг. Каа-Хем район Совединде 10 доктаамал комиссия ажылдап, район Соведининг сессияларынга айтырыгларны тургузуп, улуг дузаны чедирип турар. Бистин республикада Элегес, Хайыракан, Бай-Даг көдээ Советтернин доктаамал комиссияларының ажылы идепкейжээн.

1971 чылдың июнь 13-те эвилелдешкен, автономнуг республикаларның болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулгузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүдезининг кол угланышкыны ындыг болур» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

БИСТИҢ республикада профэвилел организацияларында 74000 ажыг кижи бактаап турар. Республиканың 23 муң комсомолчулары ажыл-агый, культура тургузуушкунунга улуг күш. Амгы үеде ажылчы чоннарның 3716 хире бот эгелекчи ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организациялары, ылаңгыя 458 ада-ие комитеди, 324 кудумчу комитеди, 169 лаңгыы болгаш столовая комиссиязы, 253 херээженнер чөвүлели, 119 культура албан черлериниң чөвүлелдери, 390 улусчу дружина, 256 эш хуу суду республикада ажылдап, муң-муң ажыл-ишчилер ында киржип турар. Бо дээрге социалистиг демократияның база бир көскү бадыткалы бооп, Советтерниң ажылынга идепкейлиг дузаны чедирип келген.

«Социалистиг демократияны бүгү тала-биле калбартыр болгаш сайзырангайжыдар, күрүнени эргелеп башкарарынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга бүгү хамаатыларны идепкейлиг киириштирер, күрүне аппараднының ажылын экижидер болгаш оон ажыл-чорудулгазынга улустуң контролюн күштелдирер—коммунизм тургузуушкунунуң үезинде социалистиг күрүнениң хөгжүдезиниң кол угланышкыны ындыг болур»—деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

СОҢГУЛДА кампаниязының шиитпирлиг үе-чадазы келген. Бо чугула үеде Советтер бүгүдези соңгуланы бедик деңнелге, организастыг эрттиреринге ыяк белеткенип, бүгү айтырыгларны хүн бүрү тодаргай удуртуп ажылдаары чугула. Соңгукчулар-биле депутаттарның кандидаттарының ужуражышкыннары чер болганда дооступ турар. РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 864 болгаш Чадаананың № 865 соңгулда округтарындан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының канди д а т т а р ы Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы В. Н. Мякишев, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа оларның соңгукчулар-биле ужуражышкыннары база дооступ турар. Чер-черге эрткен ол ужуражышкыннар күрүнени эргелеп башкарарынга массаның киржилгезиниң база бир көскү илерээшкини болгаш совет демократияның тодаргай бадыткалы болур.

Ленинчи чагыгларны боттандырбышаан, бистиң Коммунистиг партиявыс Советтерниң ажылынга демократтыг принциптерни сагыырынче болгаш сайзырангайжыдарынче үргүлчү кичээнгей салып келген. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга оларның организакчы ролюн күштелдиреринiң, массалар-биле тудуш харылзажырының күчүлүг чепсээ кылдыр партия ону санап турар. «Бистиң социалистиг демократиявыс доктаамал хөгжээн, сөстүң чогум утказы-биле алырга, кижи бүрүзү чурттуң бүрүн эргелиг хамаатызы болган турарын медереп билген, бүгү улустуң херээнге ол соңуургалдыг болган, ниитилелдиң херээ дээш бодунуң харыысалгазын ол медереп билген турзун дээш партия соксаал чок сагыш салып турар. Чогум-на ол угланышкынны партия моон соңгаар-даа чайгылыш чок чорудар апаар» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчётунда демдеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге хей-аът киргеп, Коммунистиг партияны, ооң ленинчи Төп Комитединг долгандыр сырый каттышкан совет улус-биле кады бистиң республиканың ажылчы чоннары ам болур соңгулдага утказуттур чоруп олурар. Соңгулда мурнунуң бо хүннеринде Тыванын ажылчы чоннары социалистиг чарышты бедик көдүрлүүшкүн-биле хайныктырып, партияның политиказын — коммунизм тургузуушкунунуң политиказын боттандырып, бүгү күжүн тургузукчу күш-ажылга берип турар.

К. БУДУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары.

ШЫН

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын өөренип турарларга дузаламчы

ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ АЙТЫРЫГЛАРЫ

Бистер кижи төрелгетеңниң бүтүү ажыл-чорудулгаларының ханы буруңгаарлаашкынының үезинде чурттап турар бис. Делегей хемчээливе капитализмден коммунизмче революстуг шилчиишкин—ындыг ханы болуушкуннарывыл кол-ла утка-шыпары ол болуп турар. Ол шилчилгениң материалдыг үндезини эртем-техниктиг революцияның дөрт салдары-биле улам күштелип турар. Ол, кижиниң чогаадыкчы күштерин улгаттырарынга кажан-даа туруп көрбээн аргаларны ажыдып берип турар. «Кижи төрелгетен ядролуг энергияны ажыглаары, космосту шиңгээдири, химияның хөгжүлдези-биле, бүдүрүлгени автоматизастаары-биле болгаш эртемниң база техниканың өске-даа улуг чедиишкиннери-биле холбашкан эртем-техниктиг эргилдеже кирип турар» деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан.

Эртем-техниктиг революция —ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге шынар талазы-биле буруңгаар базым болур. Ол үеде эртем бүдүрүлгениң кол күжү болуп эгелээр, техниктиг системаларны автоматтыг дузазы-биле башкарары, бүдүрүлгениң технологтуг аргаларының өскерлири болдунар. Эртем-техниктиг революцияның кол-ла угланыышкыны эң чугула бойдус эртемперинің (физика, химия, биология) бүдүрүлге-биле холбажыры болур. Ооң түңнелинде мурнунда демиргиге, чондурарынга, таптаарынга хөй үе-шак болгаш күш үндүрүп турган болгаш материалдыг бүдүрүлгеге ол ажыл кол черни эөлеп турган болза, ону ам физиктиг талазы-биле политиказы Ленининиң «...эң чаа эртемниң сөөлгү сөзүг-биле тургускан техника чокка...» социализм тургузар дугайын бодаан-даа херээ чок дээн номналын кол барымдаалап көрүп турар. (Чог., долу чыындызы, 36-гы том, арын 300).

Эртем-техниктиг революция херек кырында бүдүрүкчү күштериң бүгү талаларынга болгаш хевирлеринге үндезин өскерилгелерни кылып турар. Аңаа үндезилээш, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар.

Хамыктың мурнунда күш-ажылдың чепсек-херекселдери болгаш машиналарның системалары чаартыпар. Бир эвес эртем-техниктиг революцияны чаңгыс сөс-биле тайылбырлаар дээр болза, автоматчыдылга ол болур-дур. Чүгле машиналарның автоматчыттынган системазы кижиниң күш-ажылын ёзулуг чогаадыкчы кылдыр сайзырадып, ону угаан ажыыл-биле дөмейлештирер аргалыг.

XX үс чылда автоматчыдылганың хөгжүлдези экономиктиг чүгула чүүл болганда улам дүргедеп, техниканың күчү-шыдалының, дүргенинің, базыышкынының, температураазының уржуудан улам буруңгаарлаан. Техниканың чаңгыс черге турар байдалынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн оон-даа улгаттырары болдунмас апаар. Чижээ, «900» дээр станны кижи хол-биле башкарар үеде чаңгыс-ла шак дургузуунда 8000 шимээшкин кылыр турган болгай. Чамдык шимээшкин кылырында секүндадан-даа кыска үе негеттинер апаар. Ынчангаш кижи аңаа четтикпес, шагзырап турар, чазыглар кылыр. Автоматчыдылга ачызында кижи ол ажылды чазыг чокка, шалыпкын кылып турар апарган.

Чыл келген тудум-на машиналарның кижи киржилгезин чокка кылыр ажылдары көвүдеп турар. Ол дээрге, хоорайларны газ, суг, электри энергиязы-биле хандырары, атомнуг электри станцияларының, химия бүдүрүлгелериниң ажылы-дыр. Автоматчыдылга күш-ажылды камнаар болгаш кылыр чүүлдериниң шынарын улам экижидер арганы бээр.

Кибернетика, электрилиг саналга машиналары (ЭСМ) чок болза, машиналарның автоматтыг системалары тургустунмас-даа. Ол дээрге автоматчыдылганың «мээзи» боон турар чүгула чүүл-дүр. Ол чамдык ажылдарны кылырынга кижини солуп, ооң орнунга ажылдаар аргалыг. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш СЭКП-ниң XXIV съездизинге чүве чугаалаан: «...бүгү адырларга саналга техниказын ажыглаар чорук амгы үениң эртем-техниктиг революциязының кол факторларының бирээзи болур...» деп, демдеглээн. Беш чыл дургузунда ЭСМ-ни бүдүрүп үндүрери 2,6 катап, көвүдээр.

Башкарылга машиналарын тургузарының социалдыг сорулгазы—кижиниң күжү-биле кылыр ажылын эвес, а харын ооң угаан-бодал, информастыг ажылын солууру боон турар. Электриилг саналга машиналары информацияны бүдүрүлгениң дөрт факторуу кылдыр хуулдурар, нарын технологтуг чорудулгаларны башкарар апаар. Ынаыр, машиналыг башкарылганы цехтериң, бүдүн бүдүрүлгелериниң болгаш харын-даа адырының девискээринге ажыглаар болур. Автоматтың дузазы-биле ажылдаар машина кылыр заводтарның парын хөй ажылын электриилиг саналга төптери башкарар. Электрилиг «сүмелекчи» машиналарның кижи киржилгезин чедип турар. Ол дээрге, хоорайларны газ, суг, электри энергиязы-биле хандырары, атомнуг электри станцияларының, химия бүдүрүлгелериниң ажылы-дыр. Автоматчыдылга күш-ажылды камнаар болгаш кылыр чүүлдериниң шынарын улам экижидер арганы бээр.

Кибернетика, электрилиг саналга машиналары (ЭСМ) чок болза, машиналарның автоматтыг системалары тургустунмас-даа. Ол дээрге автоматчыдылганың «мээзи» боон турар чүгула чүүл-дүр. Ол чамдык ажылдарны кылырынга кижини солуп, ооң орнунга ажылдаар аргалыг. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш СЭКП-ниң XXIV съездизинге чүве чугаалаан: «...бүгү адырларга саналга техниказын ажыглаар чорук амгы үениң эртем-техниктиг революциязының кол факторларының бирээзи болур...» деп, демдеглээн. Беш чыл дургузунда ЭСМ-ни бүдүрүп үндүрери 2,6 катап, көвүдээр.

Башкарылга машиналарын тургузарының социалдыг сорулгазы—кижиниң күжү-биле кылыр ажылын эвес, а харын ооң угаан-бодал, информастыг ажылын солууру боон турар. Электриилг саналга машиналары информацияны бүдүрүлгениң дөрт факторуу кылдыр хуулдурар, нарын технологтуг чорудулгаларны башкарар апаар. Ынаыр, машиналыг башкарылганы цехтериң, бүдүн бүдүрүлгелериниң болгаш харын-даа адырының девискээринге ажыглаар болур. Автоматтың дузазы-биле ажылдаар машина кылыр заводтарның парын хөй ажылын электриилиг саналга төптери башкарар. Электрилиг «сүмелекчи» бүдүрүлгениң ең ажыктыг кылдыр планнаарывыга, ооң дең-дески ажылдаарывыга дузалаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн көвүдедир, дериг-херекселдериң анаа турар чоруун болдурбас. Ынчалзадаа башкарылганың кол-ла удуртулгазын кижи боттандырып чорудары билдингир.

Сөөлгү чылдарда программа өзүгаар башкартынар анаа станоктарны хөй-биле кылып үндүрүп турар апаргап. Дөрт ындыг станокту ийи ажылчын хөделдирер. Оларга бир инженер болгаш бир программа чогаадыр кижи дузалаар. Ооң ачызында бүдүрүлгеге ажылдаар кижилер үш катап кыаырлыр болгаш ажылчыннарның эртем-билиң, мергежили улгадыр. Саңнарлыг программа-биле ажылдаар демир болбаазырадыр станоктарны беш чыл дургузуунда 3,5 катап хөйнү бүдүрүп үндүрер дугайын СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директ и в а л а р ы н д а айыткан.

Химижидилге, электрижидилге, киберметика бүдүрүлге хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирер. Аъш-чемни химияның дузазы-биле кылырының айтырыы безин туруп келген. Академик А. Несмеянов нефтиден болбаазырадыр кылган балык үүргенезин көргүзүп турган болгай. Улетиҥрнүң мырыңай чаа адыры—микробиология бүдүрүлгези ССРЭ-ге эң баштай тургустунган, ынчангаш 1968 чылдан өскерилгелерни кылып турар. Ооң ачызында, кижи болу-даа өскерлир болгаш ооң амыдыралы, ажылы, дыштанылгазы, өөредилгези база чаартынар апаар.

Эртем-техниктиг революцияның социалистиг ниитилелге салып турар чамдык айтырыглары көөрге дыка солун. Шинчилел ажылын индустриалдыг үндезин-биле амгы үеде чорудары шиитилелдеп дыка хөй акша-хөреңгини чарыгдамчыдарының айтырыын шиитпирлеп турар. Атомнуң ядроазун болгаш космосту шинчилээрингө чедишкиннер бистиң амыдыралывыска улам улуг салдарын чедирип турар апарган. Оларның салдары-биле чаа эртемнер, чаа бүдүрүлгелер болгаш материалдар тургустунуп турар.

Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннери көдээ ажыл-агыйга база ажыглаттынары билдингир. Электри энергиязы, янзы-бүрү техника, минералдыг чемиптчидилгелер ажыглалы аңаа улам калбарар. Чер ажылынга химияны ажыглаарывыл, мал болгаш чер ажылының культуразының бедидериниң, оларга улуг күш үнер ажылдарны бүрүнү-биле механизастаарының үр хуусаалыг программаын партия айтып турар. Ынчангаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези индустрия хевирлиг апарган, ам безин сеспи колхозчу бүрүзү механизатор тускай эртемниг апарган.

Бүдүрүлгениң адырлар аайы-биле чаартынышкынында, аңгылар аразынга, хоорай биле көдээниң аразынга ылгалдарның чидеринде, угаан болгаш күш ажылының чоокшулажылышкынында, планнаашкынының болгаш башкарылга системазын сайзырааңгайжыдарында-даа эртем-техниктиг революция бодунуң салдарын чедирип турар. Ооң салдары бойдуң-биле кижиниң холбаазында, кижи болу-даа өскерлир болгаш ооң амыдыралы, ажылы, дыштанылгазы, өөредилгези база чаартынар апаар.

Эртем-техниктиг революцияның социалистиг ниитилелге салып турар чамдык айтырыглары көөрге дыка солун. Шинчилел ажылын индустриалдыг үндезин-биле амгы үеде чорудары шиитилелдеп дыка хөй акша-хөреңгини чарыгдаары негеп кээр. Ол үеде эртемниң чедишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдири эртем-техниктиг дешилгениң эң чугула айтырыы болу бээр. «Бир эвес эртем-шинчилелдери дең болгаш техниктиг шиитпирлээшкиниден оларның түңнелдерин бүдүрүлгеге шиңгээдирингө чедир бүгү каттышкан ажылдарны шалыпкын боттандырып чорударын хандырар болза, эртем бодунуң ролюн чедишкиниит күүседип шыдаар» (Партияның XXIV съездизинге эң А. Н. Косыгинниң илеткелиндеп).

Ынчалза-даа эртемниң кылган түңнелдерин бүдүрүлгеге долузу-биле дүргеп шиңгээдирингө айтырыы бисте ам-даа чедир шиитпирлеттинмейн турарын айтыр херек. Ооң ужурундан ажыдыышкынынарның саны «оларны бүдүрүлгеге шиңгээдирининиң» деңнелиндеп көвүдеп турар. Ол ышкаш ажыглалга киирерининг хуусаалыг база узамдыгышкынының. Чамдыкта чаа машиналарны ажыглалга киирип четтикпейн турда, олар эргижирел, ажыглаар аргажок апаар таварылгалар тургулаар болгай. Ындыг чорук техниктиг дешилгеге дыка шаптыктаар. Чогум-на ооң ужурундан партияның XXIV съездизинге эртем-биле бүдүрүлгени холбаштырарының дугайында чугаа болган. Аңаа бүдүрүлге каттыжыышкынарының перспективтиг, кедилиниң дугайын база чугаалаткан. Ындыг каттыжыышкынарга: «...эртемниң чедишкиннерин дүрген практиктиг ажыглаарын хандырар ужурлуг планнаашкынны болгаш эртем-шинчилелдерни чорударың конструктор болгаш шенелде ажылдарын мөөңнээри ажыктыг» (Партияның XXIV съездизинге эң А. Н. Косыгинниң илеткелиндеп). Ындыг каттыжыышкынынар, чижээ, Ленинградта чедишкиниит ажылдап турар.

Новосибирскиниң Академхоорайында үндезилээш, эртемниң чедишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаарын шиитпирлээр талазы-биле тускай конструктор бюроларын болгаш дүжүлгалыг участоктарны тургузуп турар. Ол ышкаш ооң институттары чурттун 300 ажыг бүдүрүлгелери-биле дөрт харылзаалыг ажылдап турар. Ооң институттары тус-тус заводтар-биле тускай керээ ёзугаар чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

Кижи төрелгетеңниң эртем-билиниң хемчээли 15—20 чыл болгаш-ла йиң катап улгадып турары билдингир. Хөгжүдеге буруңгаарлаан тудум-на кижиниң билиң алаа чогуур түүлдери улам көвүдээр апаар. Ынчангаш партияның XXIV съездизинге ТКнын Отчёт илеткелинге кедиңинде барып информацияларны чыыр, ажылдан кылырының ниити күүвье хемчээлдеги автоматчыттынган системазын тургузар апаарын айыткан.

Эртем-техниктиг революция амгы үеде бүдүрүлгениң ажылдакчыларындан профессионалдыг болгаш политехниктиг деңнелиин улам бедидерин, ниити культуразын көдүрээн неген келген. Ооң ужурундан кижи бүрүзү үргүлүү өөренир, билиин бедидер ужурлуг.

Эртем-техниктиг революцияның чедишкиннерин ажылагыйның социалистиг системазының артык шыпарларыбиле сырый холбаштырар дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалаан айтыр, бо талазы-биле улуг сорулгаларны салган.

Талантызын чонга сөңнээн

Өвүр районнуң Хандагайты суурга районнуң агиткультбригадаларының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези боюп эрткен. Аңаа Хандагайтының «Чадаган», Солчурунуң «Хараачыгай», Торгалыгның «Хомус», Чаа-Суурнуң «Аян» культура бригадалары кирипкен.

Хандагайтының «Чадаган» агиткультбригадазының ат-сураа алдаржын, район девискээринден дашкаар аян түдүп чоруп келгенин республиканың чону билир. Бо көрүлдеге коллективтиң артистери бедик утка-шынарлыг уран талантызы-биле чонну магадаткан. Ону «Чадаган» деп адааны анаа таварылга эвес, кол өзүнде чадаганнар ойнап, национал хөгжүмнүң бо квинтеди оларның чоргааралы болу берген. Талантылыг хөгжүмчүлер, ыраажылар: Вера Донгак, Виктор Санаа, Опал Шулуу, Тулуш Опар-оол, Донгак Лаа болгаш өскелерни-даа онгалап адап болур.

«Торгалыг» совхозтуң дирекциязы улусчу талантылыгларның «Хомус» агиткультбригадазынга улуг дузаны чедирип келген. Партия, совет, хей-ниити организациялары-ның деткимчеинге даянгаш хомусчулар коллективи бо көрүлдеге онза эки ойнаан. Бригада үрер болгаш хылдыг хөгжүмнүг. Валерий Люндюптуң тургусканы хылдыг хөгжүмү орус, тыва, бурят аялгаларны эки куусеткен. Ийи чаңгыстың ырыларын, бөлүк уруглардың ырызын В. Калгын-оол эки үдээн.

Агитбригаданың хоочун удуртукчузу Кара-Сал Дамдың С. Бюрбээниң «Чалыының вальзын» ырлаптарга көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Ол бодунуң чогаадыкчы чоруун өстүрүп, «Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраалыңар» деп литература-музыкалыг композицияны солун тургускан.

«Торгалыг» совхозтуң «Аян» агиткультбригадазы чаа тургустунган. Ында школа башкылары Вера Сүлүмей, Март-оол Сүлүмей ол бригаданың тургузукчулары. Олар боттарының уран талантызыбиле бот-тывынгыр артистерни будун коллектив кылдыр хаара тудуп келгени совхозта организакчы болуушкун болур.

Солчурда «Коммунизмче орук» колхозтуң «Хараачыгай» агиткультбригадазы колхоз баштаар черинің кичээнгейинің төвүнде. Колхоз даргазы Куулар Шарбый-оол, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадазы, колхозтуң оралакчы даргазы Монгуш Калбак-оол бот-тывынгыр уран чүүл ажылынче улуг кичээнгейни салып боттуг дузаны чедирип, боттары уран чүүлдүң активчи киржикчилери.

Хылдыг хөгжүмнүң үделгези-биле «Сөзүм утпа» деп ырны К. Шарбый-оол ырлап турда, сыгыттчылар, каргыраажылар катай хаара аян түдүп күүсеткени солун болган. Башкы Монгуш Эрес-оол партияның XXIV съездизинің шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле колхозтуң алган социалистиг чарыжын, планныг ажылагыйын, кылза чогуур сорулгаларын айтып, мурнакчыларны алдаржыдып турар «Улуг хурал шиитпири» деп литература музыкалыг композицияны тургускан.

Ниити көрүлдеден аңгыда сыгыт, каргыраның конкурстарын чоруткан. Хандагайты ортумак школазының 8 класстың өөреникчизи Сергей Куулар сыгытка бирги черни, каргыраага «Коммунизмче орук» колхозтуң оралакчы даргазы Монгуш Калбак-оол бирги черни алган. Ол ышкаш шеверлерниң даарап кылган кылыгларын, чураан чуруктарының болгаш фото-чуруктарның делгелгезин аңаа база организастаан.

Уран чүүл көрүлдезининиң түңнелинде Хандагайтының «Чадаганы» бүгү көргүүлер талазы-биле эки белеткелдиг болганын оргкомитет демдеглээн.

Торгалыгның «Хомус» агиткультбригадазы бирги черни, ийиги черни Солчурунуң «Хараачыгайы», үшкүзүн Чаа-Суурнуң «Аяны» алгылаан.

Көрүлде үезинде чамдык четпестерни чугаалаар апаар. «Кызыл туң» колхозтуң агиткультбригадазы орук ара саадааш кириштээн. Оргкомитеттиң талазындан чураан болгаш фото-чуруктарның талазы-биле тускай билир кижилер шилип албаанындан чогаалдарын тургускаалдыг белектербиле солушканнар.

Хоорайның парыгынга Уруглар камгалалының хүнүнге тураскаатказын байырлалга аалчылар база киришкилээн.

Бо чурукта — Улангом эге школазының үшкү классчызы Б. Галузиҥ биле Кызылда № 13 школаның үшкү классчызы Н. Сидельникова адрестерин солчуп турлар.

Сөзүг болгаш фотозу. А. ЧАРАШ-ООЛДУУ.

Авторнуң фотозу.

Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанның төвү — Улангом хоорайда ортумак, сес чыл болгаш эге — мындыг үш школа бар. Аймактың тергиин өөредилгелиг школалары Москваже болгаш Тываже найыралдың аян-чоруун кылыр эргени чедип алган.

Улангомнуң үш школазының 13 өөреникчизи башкыларының удуртулгазы-биле Тыва АССР-де келген. Олар Өвүр, Чөөп-Хемчик, Улуг-Хем районнарның төптерин таварып, оларга ужуражыышкынарны кылгаш, ам Кызылда келген. Баштай-ла олар хоорайның Пионерлер бажыңының ажыл-херээ-биле танышкан.

Бичии аалчылар хоорайның В. И. Ленин аттыг шөлүнге барган. ВЛКСМ обкомунуң секретары эш А. Канзай ук шөлдүң төөгүзүн, баштыңчыга тураскаалды кажан ажыткаңын чугаалап берген. Аңаа хоорай школаларының өөреникчилери чыглып келген, Хүндүлүг Виктор Шожаповичи! Сээң «Хайыран бот», «Самбажык» деп шиилериниң көдээ сценаларга тургузарын сен база РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң Улустуң артизи М. Мунзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи режиссер С. Оюп меңээ сүмелеп, дузалаан-на болгай силер. Ооң-биле чергелештир улусчу театрларга мээң тургускулааным өске-даа шиилерниң улуг чедиишкинниг болгулааны шупту-ла силерниң дузаңар.

Алдарлыгларның аразынга тургаш алган-билген бүгү чүүлүм моон соңгааргы ажыл-чорудулгамга чугаажок дузалаар.

В. МЮРЗЮ,
Бай-Тайга районнуң улусчу театрының режиссеру.

Алдарлыглар аразынга

Тываның ырак булуңу Бай-Тайгадан келген культура ажылдакчызы мен бистиң Төрээн чуртувустуң түрээ—Москва хоорайга келгеш, Москваның Ленин орденниг академиктиг Горький аттыг шин театрынга база Совет Армиянын төп театрынга шиилер сайгарылгазынга чалалга-биле киришкенимни сактып кээримге улуг аас-кежик. Барып-барып улуг орус культураның төвүнге, ССРЭ-ниң, РСФСРниң улустуң артистеринин, уран чүүлдүң болгаш культураның алдарлыг ажылдакчыларының аразынга, олар-биле кады шинии канчаар тургускаының, артистернин ойнаанының дугайында бодумнуң бодалымны чугаалаар аргалыг болдум.

Москвада РСФСР-ниң бүгү АССР-лериниң, область, крайларындан келген 80 ажыг режиссерлар, чурукчулар-биле кады улусчу театрларның режиссерларының ай хуусаалыг курузунда билиим бедидип өөренип тур мен. Шиилер сайгарылгазынга 5 режиссер киритивис. А. С. Зайцева — Горький областан, С. К. Алимаев — Башкириядан, З. Ч. Урумбаева—Татариядан, К. С. Нешков — Чукоткадан база Тывадан—мен. Өөрүм шупту-ла тускай артемниг, а чүгле чаңгыс мен тускай режиссер эртемниг эвес болдум. Мен А. Фадеевтиң «Чылча шавыышкын» деп романын ёзугаар тургускан шиинде Морозконун ролюнда ойнап турар артистиң канчаар ойнаанының дугайында бодалым илереттим. Меңээ ук рольду сайгарарынга чүү дузалааныл дээрге, А. Фадеевтиң ол номунуң тыва дылга очулдуртунганы, ону номчаанным. Ооң-биле чергелештир улусчу театрларның сценазынга алзан каш шиилерни тургузуп, кандыг чүү-даа болза, бот-тывынгыр артистер-биле ажылдап чорааның болгаш ол талазы-биле чүвениң уг-шинин биле бергеним база хамаарышкан боор.

Шиининг сайгарылгазы доозулганда, таран чоруп турувуста, Совет Армиянын төп театрының кол режиссеру, ССРЭ-ниң Улустуң артизи, күрүне шаңналының эдилекчизи А. А. Попов бистен эвилең, чымчаа-биле айтырды:

— Кандыг-даа режиссер азы артист кижилер боттары тускай башкыларлыг, уран чүүлге уг-шигни айтып берген кижилерлиг болур чүве болгай, солун-на болгай, башкыларыңар кымнар деп улус чүвел, чугаалап көрүңерем.

Мээң бодалымга Тываның алдарлыг уран чүүл ажылдакчылары В. Кок-оол, М. Мунзук, С. Оюп оларның арыншырайы чуруттуна берди. Шынап-ла мээң башкыларым деп чоргаарал-биле медереп билип чоруур улузум олар-ла болгай.

А мен эш А. Поповтуң айтырыынга Виктор Шожаповичини чоргаарал-биле ададым.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 2-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер (орус дылга). 19.15— **«Чөөп Сибирь».** Киножурнал. 19.25—**«Культура университединде».** Дамчыдылга. 20.05—Телемедээлер (тыва дылга). 20.15—**«Партия өөредилгезиниң системазында өөредилге чылынып төнериниге холбаштыр».** СЭКП область комитединиң агитация болгаш пропаганда килдизининиң эргелекчизиниң оралакчызы М. Машпадайның чугаазы. 20.25—Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.30—**«Лауреаттарга сөстен берээл».** Хылдыг квартет болгаш Е. Нестеренко составында: А. Шишлов, А. Балашов, А. Дьячков, А. Корчагин. 21.15—**«Бистиң амыдыралывыс дутайында бичии рассказтар».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.05—**«Кезээде хүннээректеп турзуун».** Концерт 22.40—22.50—Чапсар. 22.50—Документалдыг фильм. 23.00—концерт. 23.30—01.15—Бут бөмбүү. Олимпия оюннарынга шилиидектериниң маргылдаазы. ССРЭ—Голландия.

Кинотеатрларга

ИЮНЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Лир хаан»** (1 болгаш 2-ги кинолар) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«26-же боолавас»** 9.45, 14.50, **«Кышкы эртем»** 11.10, 13.00, **«Тарымал тоорук»** 16.50, 18.40, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ак флюгер»** 15.00, 16.45, **«Мальва»** 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ливов ортулуктан оолдар»** 15.00, 17.00, **«Улуг маневрлар»** 19.00, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: **«Кара хүн»** 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Ындыг оол чурттап турар»** 18.30, 20.30 шактарда.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Чиик атлетика талазы-биле республиканың комсомол-профовилел крозу болуп эрткен. Аңаа Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның, районнарның 8 командазы киришкен.

Херээженнерден республика чемпиону атты 1000 метрге Кызылдың толээзи Надя Шевченко, 2000 метрге аныяк уруглардан Улуг-Хем районнуң спортчузу Нина Чуруто, 2000 метрге Ак-Довуракган Нина Побегайто чаалап алган.

Эр улустан 5 километрге Кызылдың башкы училищезининг сургуулу, республиканың шырак куш-культуржузу Семён Бай-Кара, 3 километрге аныяк оолдардан Хову-Аксыдан А. Ковалев, 2 километрге аныяк оолдардан Хову-Аксының толээзи Владимир Кунга республика чемпиону болган. Кросстуң программазынга 4х400 метрге маңнаарының эстафетазы база кирген, орта ак-довуракчылар тиилээн.

Ак-Довуракган келген эрдаа, херээжен-даа чиик атлеттер республика маргылдаазынга белеткелдиг келгенинден кросска бирги черни алгаш, облпрофовилелдер чөвүлелиниң болгаш комсомол обкомунуң тураскаалдыг кыпелдерин, хүндүлел бижиктерин тывыскан.

З. ОНДАР.

АГААР

Бөгүн республикага, Кызылга булуттаар, чаъс чагбас. Хаттың дүргени 5—10 метр, артен, хүндүс барыын районнарга база Кызылга 12—18 метр чедир дыңгыыр.

Агаарның температуразы дагыыр районнарга 9—14, өскелеринге 17—22, Кызылга 16—18 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

„ШЫН" СОЛУНУҢ ЧАЛЫНДАР, НОМЧУНДАР

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:
чылда—6 рубль,
алды айда—3 рубль
үш айда—1 руб. 50 көп.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизининиң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыр-ыралы килдизининиң 37-13, культура килдизининиң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлетпүр килдизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизининиң 41-27, информация килдизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00045.